Victoris Piſani, Patritii Veneti, in M. Tullii Ciceronis Oratorem commentarium.

VIctoris Piſani, Pa-
TRITII VENETI, IN M. T VL-
lii Çiceronis Oratorem commentarium.

PARISIIS.
EX OFFICINA [redacted].
M.D.XXXIII.

ROBERTVS STEPHANVS lectoribus candidiſſimis S.

Superioribus diebus, candide lector, Oratorem Ciceronis ex noſtra officina nudum, vt ita dicam, emiſeramus, hoc eſt ſine vllis commentariis. Paulo poſt amici nobis attulerũt cõmentaria Victoris Piſani, hominis doctorũ iudicio eruditi: illa vt imprimeremus ſupramodũ inſtãtes. Quibus vt faceremus ſatis, & ſtudioſis omnibus prodeſſemus, ea ipſa cõmentaria characteribus noſtris ſic excudimus, vt ipſi Ciceronis operi à nobis prius impreſſo, aptiſſime coniungi poſſint. Numeros enim commẽtariorum ad marginẽ adiecimus, qui ad ſingulas textus paginas referantur. Litera autem A, numero adiuncta, priorem folioli paginam, B vero poſteriorem, indicat. Vale, & fruere.

VICTOR PISANVS PRAECELLENTI OMNIBVS LIBERALIBUS diſciplinis viro Antonio Piciamano, eximio Veneto Patritio ſalutem plurimam dicit.

O B affinitatem noſtram, qua iampridem maiores noſtri ſummum amorem inter ſe inuicē, iucundiſſimūmque conciliauerunt: ac ob virtutē tuā excellentem, ſcientiámque illuſtrē, Antoni mi Piciamane dilectiſſime: cogor, velim nolímve te impēſiſſime diligere: quæ quidem affinitas nobis integerrimū ac indiſſolubilem iniuiſſe amorē videtur. Tua porro ſcientia, nō ſolum meum erga te amorē auxit, verū etiā in maximam tui admirationē me compulit. Is enim vir es, vt non ſolum theologia te delectet ac mathematicæ ars differendi, & tota denique philoſophia (in quibus omnibus plurimum polles: quemadmodū in hac vrbe pariter & vbique fidem maximam tibi facis) ſed etiam eloquētiæ ſtudia amplecteris. Cum igitur hoc ipſo anno bonam temporis partem eximio, ac omnium ſcientiarū theſauro Georgio Vallæ in eloquentiæ ſtudiis operā enauaſſem: cūmque excepiſſem quæ in oratore Ciceronis interpretabatur: ita certe mihi peridoneum viſum eſt aliqua annotare: tum exercēdi ingenii gratia: tum vt cōpluribus conferrē, qui huius opuſculi incuria hominum corrupti, & rerū cognitione parum intellecti laborarint, ſuppetias occurrere. ſunt nanque cōplures qui vehementer aliquas annotationes concupiſcunt. Et quia eſt Ciceronis, hoc eſt, præcipui eloquētiæ luminis: & quia in eloquentiæ ſtudiis, ipſius ſententia Tullii iam in ſenium vergentis, omniū operum ab ipſo editorū lōge præſtantiſſimum: quin etiam ipſe Cicero ait, omnem ſuam ſtudiorum eloquentiæ cognitionem in hoc longe clariſſimo libro concluſiſſe: cūmque omnia huius obſcura loca pro viribus annotarim (quod ſane opus vt antea à nullis profeſſoribus interpretari conſueuerat) vt magis accurate à noſtro omnium doctiſſimo præceptore Georgio Valla interpretatum fuit, ac ad vnguem exaratum: ita quædam cognitu digniſſima collegi, & exercitationis cauſa huc congeſſi. Quare ob beneuolentiam inter nos iandiu contractam: ōbque tuam eximiā doctrinam, vt cæteris, ita mihi dilectus: par mihi viſum eſt, te, vtpote iuſtiſſimum pariter & prudentiſſimū iudicem, huic operi adhibere: quo à tua authoritate in manus perueniens aliorū, plus ſibi aſſequatur, ac tua gratia in maiori exiſtimatione ſit: quum quidem artium liberalium nihil poteſt, niſi ſummopere comprobatū iri, quod tuum ſubiuit iudicium: qui nomine, & re ipſa in omnibus prorſus liberalibus diſciplinis ſuperiorem habes neminem, ac perpaucos pares. Proinde non parum mihi videbor adeptus gloriæ, ſi hanc modo noſtram approbaueris lucubratiunculam: nec vt probes modo, verum vt duntaxat legendam putes. Vale.

Tanta ſit inter Oratores diſſimilitudo.) Quando alii in humili, alii in grandiloquo, alii in temperato dicendi genere excelluerunt.

Et quaſi figura dicendi.) Id eſt, character, de quo mox dicetur.

Deſyderari à te prudentiam meam.) Deſyderamus ſiquidem abſentia, cũ pimus præſentia.

Tardem ſtudia multorum.) Quoniam rei propoſita immenſa difficultate, à propoſito dicendi ſe ad alia reuocabunt.

Sed par eſt.) Id eſt, expedit, conuenit.

Præſtantis ingenii vis.) Ad inuenienda noua, & inuenta iudicanda.

Magnarũ artium diſciplinis.) Artes ipſæ per ſeſe ſunt diſciplinæ, cũ diſcuntur appellatæ: quæ cuiuſmodi ſint, deinceps indicabitur.

¶In ſecundis, tertiiſque cõſiſtere.) Hoc dicit, honeſtũ eſt vt qui primus in capeſſenda aliqua diſciplina eſſe non poteſt, contentus ſecundo, aut tertio loco eſſe velit: exemplóque docet. nam cum Homerus inter poetas primum ſibi vẽdicauerit locum: non tamen famam ſuam reliquis eripuit: non Archilocho Iãbographo, nõ Sophocli Tragico, nõ Pindaro Lyrico: quem & Quintilianus & cæteri decem Lyricorum facile principẽ eſſe volũt, ſpiritus magnificentia, ſententiis, figuris, beatiſſima rerũ verborũmque copia, quodam eloquentiæ flumine: propter quæ merito credit Horatius nemini imitabilem, inquiens, 2.b

Pindarum quiſquis ſtudet æmulari,
Iule Cæratis ope Dædalæa
Nititur pennis vitreo daturus
  Nomina Ponto.
Monte decurrens, velut amnis, imbres
Quem ſuper notas aluere ripas
Feruet, immenſus fuit, & profundo
  Pindarus ore.
Laurea donandus Apollinari.

Nec vero Ariſtotelẽ.) Hoc dicit, Tametſi Plato vberrimus fuit in dicendo, multipliciſque ſcientia ampliſſimus: ob id tamẽ ſe Ariſtoteles à ſcribendo non abdicauit.

Neque ipſe Ariſtoteles.) Vtcunque admirabili quadam præditus fuerit ſcientia: tamen multos alios, qui ipſum ſecuti ſunt, deterruit.

Qui apt Hyaliſi, quem Rhodi vidimus.) Huius meminit Strabo libro quartodecimo, inquiens, Sunt & Protogenis picturæ, Hyaliſus & Satyrus columnæ adhærens, ſupra quem perdix reſidet: ad quam quidem tabulam cum expoſita eſt, adeo inhiantes ſpectant homines, vt perdicem admirãtes obſtupeant.

Aut Coæ Veneris.) Quæ in Co inſula fuit depicta.

Nec ſimulacro Iouis Olympii.) Quod Phidias pinxit admiranda quadã effigie: qui interrogatus (quẽadmodũ Valerius Maximus tradit) quonam mentem dirigeret ſuam, Iouem depingens, adiecit Homericos verſus illos:

ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων,
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο ἄνακτος.
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Aut Doryphori ſtatua.) Doryphorus, deductū nomē eſt à δόρυ, quod ſigni ficat lāceam, & φέρω. ſed ponitur pro valido ſatellite: vnde & Quintilianus, An vero ſtatuarum artifices, inquit, pictoréſque clariſſimi, cum corpora quàm ſpecioſiſſima fingendo, vel pingendo facere cuperēt, nunquā in hunc ceciderunt errorem, vt, Bagoam aut Negabuſum aliquem in exemplum operis ſumerēt ſibi, ſed Doryphoron illum aptum vel militiæ vel palæſtræ.

Quare non eſt.) Argumentationem concludit, quam multis exemplis illuſtrauit, vt doceret neminē debere expauēſcere rei propoſita magnitudine: quòd oratoriæ facultatis apicem ſe contingere poſſe non cōſideret, & perinde relinqueret intactam.

Neque illud ipſum quod eſt optimum, deſperandum eſt.) Quoniam in humanis rebus, non in diuinis, eſt collocatum.

In perpetuitate dicendi.) Id eſt, perpetua habeatur oratio: aut certe tempore perpetuo.

Sed ego ſic ſtatuo.) Senſus eſt, Arbitror autē in nullo dicendi genere nihil tā ſpecioſum, quo non ſit id ſpecioſius vnde quis loquitur, quàm quod loquitur: id eſt, integrius ſit, vnde ſumit exemplum, quàm quod in oratione continetur.

3.2. ¶ Cogitatione tantum, & mente cōplectitur.) Quoniam ſpecies ipſæ artium, quæ cogitatione ſola continentur, omnibus in eis facultatibus præceptis inſtructæ ſunt, figuriſque conſummatæ: in hominibus autem ipſis mutilæ ac truncæ.

Nec vero ille artifex.) Subaudi Phidias.

Iouis formam, aut Mineruæ.) Nam quemadmodum Ariſtoteles in libro quem de mundo ſcripſit, Phidiam ait ſtatuarium, Mineruam in arce Athenienſium ita conſtruxiſſe, & in medio eius ſcuto ſuum ita os formaſſe, vt qui vellet auferre, totam eſſet ſtatuam diſſoluturus.

Inſidebat ſpecies.) Id eſt, imago pingendi quæ eius animo adhæſerat.

Vt igitur in formis, & in figuris eſt.) Figuræ inanimatis, formæ animatis attribuūtur. figuras enim tunc deſignamus, cum trigonū, vel tetragonum, vel conum, vel cylindrum, vel ſphæram dicimus: formas autē cum formoſos aſſerimus aliquos, vel deformes.

Cuius ad excogitatam ſpeciem.) Id eſt, non eam quam oculis intuemur, ſed animo metimur.

Perfectæ eloquētiæ ſpeciem animo videmus.) Id eſt, cōtemplamur mente abſolutam illam eloquentiā: ad cuius ſimilitudinem facta hæc eſt quam perſpicimus.

Effigiem auribus quærimus.) Senſus eſt, Illius perfectæ eloquētiæ, cuius imaginem ſolo animo comprehendimus, auribus cupimus cognoſcere ſimilitudinem.

Has rerum formas appellat ideas.) Senſus eſt, Fontes illos, vnde omnium rerum demanant ſcaturigines, Plato ideas vocat: quaſi mentis quædam ſimulacra perfecta, ad quæ omnia referuntur: quæ ſintne in diuino cōceptu, atque prouidētia collocata: an in nudis, puriſque intellectibus: an certe in indiuiduis varia philoſophorum Platonicorum, Peripateticorūmque contentio eſt.

Eáſque gigni negat.) Velut in Timæo Plato:& Cicero ipſe Platonē ſecutus in libro de vniuerſitate oſtendit.

Quicquid eſt igitur.) Sēſus eſt, Omnia quæ ratione, & via aliqua in diſputationem veniunt, ſunt ad vltimum ſui generis principium redigenda: vt cui generi, id eſt, cathegoriæ ſiue prædicamento ſubiiciantur, cognoſci poſſint.

E media philoſophia repetitā.) Quoniam ſi philoſophia rerū metitur primordia, facilius inde, à qua vnaquæque res initium ducat, dignoſci poteſt.

Cum antiquā, tum ſubobſcurā.) Cum, id eſt, partim: tum, id eſt maxime.

Inuſitatas vias.) A nullo rhetore tactas.

Tritas relinquamus.) Id eſt, quæ ſunt in vſu omnium.

Noua.) Quia incognita rhetoribus.

Peruetera.) Quoniam iampridem tractata.

Non ex rhetorum officinis.) Qui rhetores à Græcis dicuntur, à noſtris oratores: qui in foro, & in omni cauſarum genere verſantur. Rhetores autem Latine intelliguntur, qui rhetoricam docent, quos Græci Sophiſtas vocant. Officina dicitur locus in quo officium aliquod adminiſtratur, quod ad corpus pertineat: vt tonſtrina, ſutrina. Hoc loco igitur officina ad mentem tranſlata eſt.

Sed ex Academiæ ſpatiis extitiſſe.) Id eſt, ex diſputationibus philoſophorum. fuit autem Academia, villula non longe ab Athenis diſtās, ab Academo heroe illic ſepulto vocata, vbi philoſophari Plato conſueuit.

Spatiis.) Quoniam ſpatiari ibi ſolebant philoſophi.

Illa enim ſunt curricula multiplicium, variorūmque ſermonum.) Curſus, curriculus facit. curriculum autē, eſt à curſu deductum: vnde curriculò aduerbiū pro cito. Senſus autem eſt, Curſus multiplices, & varii ſermonum ab ipſa petuntur philoſophia.

In quibus Platonis ſunt impreſſa veſtigia.) Id eſt, in quibus ſermonibus multū verſatur Plato. impreſſa autem veſtigia dicendo, tranſlatio ſumpta eſt ab his qui in aliquo loco obnixiſſime ſe firmarunt.

¶ Et quaſi ſylua dicendi.) Sylua aliquando dicitur arborū: vt glandaria ſylua, & cædua ſylua. aliquando ſylua dicitur materia vnde aliquid gignitur: velut philoſophi materiam illam vocant, vnde quatuor ſunt elementa. inde Statius Syluas ſuas appellauit: quòd illis tanquam materia vteretur: id eſt, principio ad cætera exactius ſcribenda opera. ideo Cicero etiam ſyluam dicendi philoſophiam vocat: quòd ſine philoſophiæ adminiculo, rhetorica conſiſtere non poſſit.

Ad forenſes cauſas.) Id eſt, ad genus iudiciale.

Agreſtioribus muſis.) Incultioribus diſciplinis: Doctis eloquentia popularis, & diſertis elegans doctrina defuit. ſenſus eſt, Eloquentia, qua oblectatur populus, doctis defuit hominibus, id eſt, philoſophis: & elegans doctrina, id eſt philoſophia, defuit oratoribus.

Non vt in ea tamen omnia ſint.) Senſus eſt, Nolo tamen oratorem, qui omnes philoſophiæ nodos perſcrutari contēdat: ſed vt à philoſophia ita adiuuetur, vt à palæſtra hiſtrio.

In Phædro Platonis.) Id eſt, in dialogo quem ſcripſit Plato, Phædrum à ſuo diſcipulo appellans: in quo de Pulchro agitur.

Anaxagoræ Phyſici.) Qui fuit Clazomenius. Phyſici, qui de rerum natura diſputauit. nam phyſis, natura vocatur: vnde Phyſicus.

Gnarůmque.) Id eſt, doctum, inſtructůmque præceptis philoſophiæ.

Quàm frequens fuerit Platonis auditor.) Id eſt, quàm frequenter Platoni in philoſophia operam dederit Demoſthenes.

Nec vero ſine philoſophorum diſciplina genus, & ſpeciem cuiuſque rei cernere.) Non poteſt, inquit, orator cognoſcere genus & ſpeciem ſine philoſophiæ cognitione. hoc autem dixit iuxta Stoicorum ſententiam. Philoſophi ſiquidẽ Stoici philoſophiam diuiſerunt in phyſicam, id eſt, naturalem: ethicam, id eſt moralem: & logicam, id eſt ſermocinalem. Logica vero, vt multa alia comprehendit, ita quinque vocum, hoc eſt, vt nunc loquuntur multi, prædicabilium cognirionem tradit. Sunt autem voces quinque: genus, ſpecies, differentia, proprium, & accidens, quæ ad vnanquanque rem ſiue diuidendam, ſiue diffiniendam peropportuna ſunt. id eſt, quod ait ſine philoſophia, cerni non poſſe genus, & ſpeciem: nec diffiniri, nec diſtribui in partes, à quibus ad demonſtrationem aſcenditur.

Nec iudicare quæ vera, quæ falſa ſint.) Nam cũ Dialecticus nouerit prædicabilia, atque prædicamenta, tanquam omnium argumentorum ſemina: atque elementa noſſe oportet, quo modo omnis texatur argumentatio: quæ ſiue ſit inductio, ſiue ſyllogiſmus, ſiue ſimilitudo, ſiue exemplum, ſiue enthymema, ſiue epicherema, oratione conſtat: quoniã ſola indicatiua verum vel falſum ſignificat. Indicatiua ſit neceſſe eſt, quæ nomine & verbo ſubſtantiuo cõſtet: ſiue ſit vniuerſalis, ſiue particularis, ſiue indefinita, ſiue ſingularis affirmatiua aut negatiua, vna vel multiplex, cathegorica vel hypothetica, alii comparata, contraria, ſubcontraria, ſubalterna contradictoria, æquipollens, vel non æquipollens, cõuerſa, vel non cõuerſa: quæ modo caret, vel quæ modo aliquo ex tribus definitur: vnde ſyllogiſmi ad aliquid demonſtrandum texuntur. quorum vt alii ſunt cathegorici, alii hypothetici: ita cathegoricorum tria ſunt genera, & multæ ſingulorũ ſpecies, hypotheticorum ſeptem. Quæ igitur vera, quæque falſa ſint, iudicari poſſunt facile ex contradictoriis.

Neque cernere conſequentia.) Quæ ſequantur, quæ anteceſſerint: an argumentum ſtet nécne.

Repugnantia videre.) Quæ in contraria, & contradictoria diuiduntur.

Ambigua diſtinguere.) Quæ in dubium ſenſum trahi poſſint, vt taurus eſt mons: ſi intelligatur de terreſtri, verum: ſin autem de cæleſti, falſum. & Aiax fuit inſanus: ſi de Oileo, falſum: ſi de Telamonio, verum. diſtinguendum igitur.

Quid dicam de natura rerum.) Id eſt, de naturali philoſophia.

De vita.) Subaudi, quid dicatur.

De officiis, de virtute.) Quæ omnia moralis ſunt philoſophiæ.

4.a ¶ Quòd alia intelligendi.) Quæ eſt philoſophia.

Ab his.) Subaudi, quæ ad philoſophiam tendunt.

Cui vel primas eloquentiæ.) Id eſt, primum in eloquentia locum.

Multa & in ſe, & in aliis deſyderans.) Et perinde nullum perfectum oratorem intuens.

Tria ſunt omnino genera dicendi.) Demetrius Phalereus, Simplices, inquit, characteres ſunt quatuor: Tenuis, Magnificus, Ornatus, Grauis. veruntamen ornatum Cicero ipſe medio inſerit: quare & tres ſunt dicẽdi etiã characteres, de quibus ſingulis, vt multi alii authores tradiderunt, ſicut alibi, ita hic nobis præcepta reliquit.

Et preſſa oratione limati.) Arguti (inquit) & elegãtes in humili genere dicendi. Tranſlatio ſumpta eſt à lima, qua ferramenta terguntur.

Sed impoliti.) Id eſt, innitidi. eſt autẽ politum, terſum & candicans: à vocabulo Græco polion, quod ſignificat canum, Nonii Marcelli de indagine doctorum virorum authoritate.

Et conſulto.) Id eſt, dedita opera.

In eadem ieiunitate concinniores.) Id eſt, congruentiores, aptiores.

Id eſt faceti.) Facetum Quintiliani teſtimonio, aliquando vrbanum, aliquando elegans & diſertum.

¶Nec fulmine vtens ſuperiorum.) Id eſt, magnifici dicendi generis: vi ac poteſtate illa qua etiam ipſe dicitur fulminare Demoſthenes. 4.b

Vicinus amborum.) Proximus humili, & grandiloquo.

Nihil afferens præter facultatem.) Id eſt, nihil molitus niſi quantum poteſt.

Vt in corona toros.) Id eſt, tortiles illas eminentias, quibus corona exornatur.

Verborum, ſententiarũmque.) De quibus dicetur poſterius.

Non quærere externa.) Id eſt, non labi in Græcos, ſed Latinorum teſtimoniis eſſe contentos.

Qui eſt expoſitus in Bruto.) Nam in eo libro qui Brutus inſcribitur, claros tam Græcos, quàm Latinos recenſuit oratores: in quo cum videatur Latinos plus, quàm conueniat, laudaſſe, cur id fecerit, hic reddit rationem: ait enim, Velut hortarer alios, vel quòd amarem meos.

Hoc nec grauior extitit quiſquam.) Quod grandiloquo conuenit generi.

Nec callidior.) Quod conuenit humili.

Nec temperatior.) Quod conuenit mediocri.

Qui aut dici ſe deſyderant Atticos.) Quoniam erant qui exiſtimarẽt eſſe genus Atticum vnum tantum, & id eſſe humile: in quo longe falſos eſſe oſtendit.

Magis credo fuiſſe Atticas.) Id eſt, genere dicẽdi elimatiores exiſtimatas, tametſi Atticum dicatur ab Attica.

Moderatrix fuit auditoris prudentia.) Quoniam præſtantes dicendi facultate viri ſemper ſeſe auditoribus accommodarunt: taliſque fuit eorum oratio, vt auribus audientium congrueret.

¶ Itaque Caria,& Phrygia,& Myſia.) Quæ Aſiæ regiones tumenti,ac in flato dicendi genere vſæ ſunt.

Et tanquam adipatæ dictionis genus.) Adipatum veteres, inquit Nonius Marcellus, honeſte pro pingui,& ſucculento,& opimo poſuerunt.

Dictionis.) Elocutionis: non vt grammatici accipiunt dictionem pro vocabulo.

Eorum religioni cum ſeruiret orator.) Religionem Athenienſium vocat prudentiam in dicendo atque audiendo: vt nec plus, nec minus, nec aliter quàm conueniat, audire velint.

Nullum verbum inſolens.) Id eſt, à quotidiano vſu dicendi remotum.

Itaque hic quem præſtitiſſe diximus.) Id eſt, Demoſthenes quem alios oratores Græcos diximus antecedere facundia.

In illa pro Cteſiphonte oratione.) Quæ de corona inſcribitur: in qua Cteſiphontem defendit aduerſus AEſchinem.

Sũmiſſius à primo.) Vt deos deáſque precatur vt ſibi ita adſint, ſicut ipſe ſemper reipublicæ commodis fauit.

In reliquis exultauit audacius.) Vbi iam in ſua poteſtate viſus eſt habere auditorem.

Facile enim eſt aliquod verbum ardens.) Id eſt, per iram expreſſum: ſicut etiam Quintilianus ardentem Lucanũ dicit: nec ad elegantiam attinet, ſplẽdorémque verborum, quæ in ipſo prorſus non ſunt.

In eum.) Subaudi AEſchinem.

Vt putidus.) Id eſt, corruptus.

Inclinata vlulantíque voce.) Qua Aſiani vtuntur.

Aures teretes.) Id eſt, rotundas, atque conſummatas.

Hi vnum modo.) Hi ſubaudi (Latini) qui exiſtimant vnum Atticè dicendi genus.

Horride, incultéque.) Sine numeris, ſine figuris.

Eleganter, enucleatéque faciat.) Id eſt, modo proprietate vtatur verborũ, preſſéque & acute dicat.

¶ Cui primæ ſine controuerſia deferebantur.) Id eſt, qui primũ ſibi locũ vendicarat. Fuit enim per id tempus Pericles oratorum facile princeps: & omni, vt ipſe alibi ait, virtutis genere floruit.

Ab Ariſtophane.) Qui veteris Comœdiæ ſcriptor fuit.

Dicat igitur Atticè venuſtiſſimus ille ſcriptor, ac politiſſimus Lyſias.) Nam vt ipſe quoque in Bruto inquit, fuit Lyſias ipſe quidem in cauſis forenſibus non verſatus, ſed egregie ſubtilis ſcriptor, atque elegans: quẽ iam propè audeas oratorem perfectum dicere. Ita Quintilianus, Subtilis, atque elegans Lyſias: & quo nihil, ſi oratori ſatis ſit docere, quæras perfectius. nihil enim eſt inane, nihil accerſitum. puro tamen fonti, quàm magno flumini propior.

AEſchines.) Qui aduerſatus eſt Demoſtheni. is antem, vt Quintilianus inquit, Demoſthene magis fuſus,& grádiori ſimilis, quo minus ſtrictus eſt:

carnis tamen plus habet, minus lacertorum.

Demoſthenes Atticus.) Qui, vt ait Quintilianus, omnium decem oratorum, quos ſimul Athenis vna ætas tulit, longe princeps fuit, ac pene lex orandi: tanta vis in eo, tam denſa omnia, ita quibuſdam neruis intenta ſunt: tam nihil otioſum, is dicendi modus, vt nec quid deſit in eo, nec quid redundet, inuenias. Ipſe quoque Cicero in Bruto, Nam plane quidem perfectum, & cui nihil admodum deſit, Demoſthenem facile dixeris: nihil acutè inueniri potuit in eis cauſis, quas ſcripſit, nihil, vt ita dicam, ſubdole: nihil verſute, quod ille non viderit: nihil ſubtiliter dici, nihil preſſe, nihil enucleate, quo fieri poſſit aliquid limatius: nihil contrà grande, nihil incitatum, nihil ornatũ, vel verborum grauitate, vel ſententiarũ, quo quidquam eſſet elatius.

Aliqui ſe Thucydidios eſſe profitentur.) Id eſt, imitatores Thucydidis. Fuit enim Thucydides, hiſtoricus denſus & breuis in dicẽdo, & ſemper inſtans ſibi, concitatus concionibus, magnus, vſque multum potens.

Ad forenſem vſum.) Id eſt, ad iudiciale genus.

Et publicum) Vbi quid cum populo agatur.

Vt inuentis frugibus, glande veſcantur.) Id eſt, cum poſſint meliora, deligant deteriora.

Athenienſium beneficium excoli potuit.) Apud quos primum fruges inuentæ.

A Thucydide quicquam duxit.) Id eſt, imitatus Thucydidem quicquam ab eo ſumpſit.

Germanos ſe putant eſſe Thucydidis.) Id eſt, genus dicendi habere, quod plane habuit Thucydides.

¶ Qui Xenophontis ſimilẽ.) Xenophon Socraticus iucunditate inaffectata præcellens adeo fuit, vt nulla eã conſequi affectatio poſſit, vt ſermonem gratiæ finxiſſe videatur, vt merito hic dicat Cicero eius ſermonẽ melle fuiſſe dulciorem. 6.a

Referamus nos igitur) Senſus eſt, Sed iam perfectum oratorem incipiamus exponere, ita eloquentia inſtructum, vt talem nunquam cognouerit Antonius.

Magnum opus omnino.) Summa arte attentum lectorem facit, beneuolentiámque Bruti ſibi conciliat, miris ipſum laudibus efferendo.

Doctiſſimos ſermones requirens tuos.) Dedit enim Brutus operam non modo eloquentiæ ſtudiis, verum etiam philoſophiæ.

Quæ ſpecie diſpares, prudentia cõiunguntur.) Quoniam res bellicas tu, ego res vrbanas procuro: & tu ſeuerus in ea tua philoſophia, ego comis. Fuit enim ad reprehenſionem vſque facetus, vrbaniſque Cicero, vt aliquãdo dicax habitus ſit.

Sanctior.) Inuiolabilior, incorruptior. vnde & ſancta vrbis mœnia dici-

mus:& ſanctos legatos à ſagminibus herbis,quas geſtabát: vt Vlpianus inquit iuriſconſultus.

Vt cum gratiæ cauſa nihil facias.) Probat incorruptum eſſe ideo, quòd gratia nullius commoueatur ad iudicandum ſecus,quàm ipſa expoſtulet iuſtitia.

Vna Gallia.) Quam tu adminiſtras.

Communi non ardet incendio.) Id eſt, bello non mouetur.

Frueris ipſe te.) Tuis virtutibus oblectaris. nam id demũ frui dicimus: vti vero, vt equo, vt curru, cum vehimur in villam qua nobis fruendum ſit.

Studia doctrinæ.) Quoniam ſtudium eſt animi ad aliquid agendum pertinacia, aut perſeuerantia.

Catone abſoluto.) Quem de Senectute aliqui inſcribunt.

Inimica virtuti.) Cum omnia bellis ardeant.

Tantam quæſtionem.) Quæ eſt, quiſnam optimus dici orator poſſit: vel quid ſit quod conſummatam poſſit efficere eloquentiam.

6.b ¶ Formam qui χαρακτὴρ.) Relatiuum conſequẽti coniunxit: vt ſi dicas, Ciues boni, quæ ſunt viſcera ciuitatis: tale illud, Eſt locus in carcere quod Tullianum appellatur.

Ennio delector, ait quiſpiam.) Ita Horatius,

Denique non omnes eadem mirantur amántque:
Carmine tu gaudes: hic delectatur Iambis:
Ille Bioneis ſermonibus: & ſale nigro.

Apud alterum.) Subaudi Ennium.

Fac alium Accio.) Id eſt, dic alium Accio delectari Tragico poeta.

Abdita.) Quæ à conſpectu recedere videatur, & obtutu.

Colluſtrata.) Vndique lumine expreſſa: à (con) & (luſtro). nã (colluſtrata) quæ ex lacte fit concreto, à colluendo naſcitur.

Præſcriptũ aliquod.) Præſcripta dicebantur quæ magiſtri imitanda diſcipulis dabant: inde præſcribere, præcipere, mandaréque ſignificat.

Hac ego religione.) Religionem Seruius Sulpitius eſſe dictam tradit, quæ propter ſanctitatem aliquam remota, ac ſepoſita à nobis ſit: quaſi à relinquendo dicta: vt à carendo cerimonia. Cicero in libro de natura deorum, religionem à relegendo, tãquam ex legendo legentes, & diligendo diligẽtes. his enim omnibus verbis ineſt vis legendi eadem, quæ in religioſo. Lactantius autem libro quarto diuinarum inſtitutionum à religando putat: cuius contrarium vitiúmque eſt ſuperſtitio. Religionẽ igitur, obſeruantiam quandam par eſt accipere.

Qui eius rei gnarus eſſet.) Id eſt, qui noſſet.

Laudationum.) Vt Panægyrici ſunt: & huiuſmodi aliud vbi quicquam laudatur.

Scriptionum.) Vbi quid componas doctrinæ cauſa, qualem Iſocrates fecit Panægyricum: quæ oratio tota in laudatione conſumitur.

Qui ſunt nominati ſophiſtæ.) Quos Latini rhetores vocant, cum Græci ſuo verbo id ſignificent rhetorem, quem nos oratorem appellamus. dicitur ergo ſophiſta, qui diſcipulos in dicendi facultate inſtituit.

A forenſi concione.) Id eſt, à iudiciali genere.

Græce ἐπιδεικτικόν.) Id autem Latine demõſtratiuum nominamus: ſicut encomiaſticon laudatiuum: nam ἐπίδειξις, demonſtratio nominatur, quam tamen aliter mathematici accipiunt.

Quem informare volumus.) Munire: & eius quaſi formam referre, cum nuſquam compertus ſit.

Mollimur.) Tentamus.

Conſtructio, & numerus.) De quibus mox abunde dicetur.

Et arguti.) Acute inſtituti.

Circunſcripti.) Collecti, miniméque fluentes ambitus: qui à Græcis periodi nominantur.

De induſtria.) Vnum verbum eſt, ac aduerbium: quod dedita opera conſultóque ſignificat.

Non ex inſidiis.) Vt in iudiciali genere, quo iudicum mens in noſtram verti poſſit ſententiam.

Verba verbis quaſi demenſa, & paria paribus reſpondeant.) Nã ideo etiã à Græcis pariſa nominantur, quod cæſim aut mẽbratim loquentes: vt abũde paulopoſt dicetur, Paribus ſyllabis colligamus, & periodos terminemus.

Conferant pugnantia.) Quæ in Topicis repugnantia: vel quæ antitheta vocare grammatici ſolent.

Pariter extrema terminentur.) Quæ tum ὁμοιόπτωτα, tum homœoteleuta dici ſolent: id eſt, ſimilibus caſibus, aut ſimili ſono terminata.

¶Quæ in veritate cauſarum, & rarius multo facimus.) Ne dicendi lenociinum appareat.

In Panathenaico Iſocrates.) Oratione quæ ita inſcribitur de laudibus Mineruæ: quæ Athenis præſidebat.

Studio conſectatum fatetur.) Inquiens, ἐπραγματευόμην τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων τῇ πόλει καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι συμβουλεύοντας, καὶ πολλῶν μὲν ἐνθυμημάτων γέμοντας, οὐκ ὀλίγων δ' ἀντιθέσεων καὶ παρισώσεων καὶ τῶν ἄλλων ἰδεῶν τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις διαλαμπουσῶν, καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπισημαίνεσθαι καὶ θορυβεῖν ἀναγκαζουσῶν. νῦν δ' οὐδ' ὅπως ὅνμοι τοὺς τοιούτους ἡγοῦμαι οὐχ ἁρμόττειν καὶ τοῖς ἔτεσι τοῖς ἐνενήκοντα καὶ τέσσαρσιν ὧν ἐγὼ τυγχάνω γεγονώς. Non enim ad iudiciorum certamen, ſed voluptatem aurium ſcripſerat: quod certe ipſe quoque confitetur dicens, καὶ νουθετοῦντας τῶν πρὸς ἡδονὴν καὶ χάριν λεγομένων.

Quos logodædalos.) Id eſt, varietate ſermonis diſtinctos: à logos, quæ oratio dicitur: & dædalo, quod eſt vario.

Vel potius ineptiis.) ineptum ſiquidem eſt in his nimium inhærere.

Alter enim ſine vllis ſalebris.) Herodotum dicit amœniſſimum.

Sine vllis ſalebris.) Id eſt, ſine ſcabro, duróque vllo dicendi genere.

Alter incitatior fertur.) Subaudi Thucydides.

Canit quodam modo bellicum.) Quia celſa ac ſublimi quadam verborũ

[...]ytitur compoſitione.

Succeſſit Iſocrates.) Ex decem qui vno tempore fuerũt Athenis oratoribus vnus: quanquam rhetor potius quàm orator dicendus videatur.

Laudatur.) Quia omnes dicendi veneres conſectatus eſt.

Thucydides autem præfractior.) Quod nimia breuitas facere compulit.

Nec ſatis (vt ita dicam) rotundus.) Quia vt rotunda figura capaciſſima omnium eſt, ita abſoluta vndique, cui nihil deeſt: ita oratio cui nihil deeſt, nihilque ſuperfluit, rotunda nuncupatur.

Primus inſtituit dilatare verbis.) De Iſocrate loquitur.

Et mollioribus numeris.) Quia ſunt & aſperiores, ſicut & voces.

Domus eius officina habita eloquentiæ eſt.) Itaque & in Bruto inquit, Extitit igitur iã ſenibus illis, quos paulo ante diximus, Iſocrates: cuius domus cunctæ Græciæ, quaſi ludus quidam patuit, atque officina dicendi: magnus orator, & perfectus magiſter: quanquam forenſi luce caruit, intráque parietes aluit eam gloriam, quam nemo in eo quidem iudicio eſt poſtea cõſecutus. Is & ipſe ſcripſit multa præclare, & docuit alios: & cũ cætera melius quàm ſuperiores, tũ primus intellexit etiã in ſoluta oratione, dum verſum effugeres, modum tamen & numerum quendam oportere ſeruari. ante hunc enim, verborũ quaſi ſtructura, & quædam ad numerũ concluſio nulla erat: aut ſiquando erat, non apparebat eam dedita opera eſſe quæſitam. Quintilianus porro, Iſocrates, inquit, in diuerſo genere dicendi nitidus, & cõptus, & palæſtræ quàm pugnæ magis accõmodatus, omnes dicendi veneres ſectatus eſt: nec immerito. auditoriis enim ſe, non iudiciis comparat, inuentione facilis, honeſti ſtudioſus: in compoſitione adeò diligens, vt cura eius reprehendatur.

In extrema pagina Phædri.) Qui dialogus de Pulchro inſcribitur. Phædrum à ſuo appellauit diſcipulo.

7.b ¶ Socrates auguratur.) Id eſt, prædiuinat, ac coniectatur.

In illo epidictico genere.) Vt ſuprà diximus, demonſtratiuo.

Proprium ſophiſtarum.) Qui ſe ad laudandum, vituperandũmque ſolum exercuere.

Gymnaſiis.) Quòd nuda in palæſtra eſſent corpora, perfuſaque oleo.

Palæſtræ.) Vnde & palæſtritæ, qui colluctantur in palæſtra, dicuntur.

Huius nutrimentis.) Venuſtatibus, & dicendi leporibus demonſtratiui generis.

Colorat.) Figuris diſtinguit variantibus orationem.

Et roborat.) Sententiis.

De oratoris quaſi incunabulis.) De primordiis: vnde ipſa ali eloquentia conſueuit.

In aciem, dimicationẽmque veniamus.) Id eſt, iudiciale genus: in quo cũ aduerſantibus nobis colluctamur, & quodammodo manus conſerimus.

Quoniã tria videnda ſunt oratori, quid dicat.) Quod inuentionis eſt.

Et quo quidque loco.) Quod diſpoſitionis eſt.

Et quo modo.) Quod ad elocutionem pertinet.

Quid ſit optimũ in ſingulis.) Vt decor vbique ſeruetur: ne quid ineptiarum à nobis emanet.

Atque in tradenda arte.) Quam in rhetoricis præceptis exponendis memorauimus.

Neque enim id ſuſcepimus.) Subaudi, vt præcepta traderemus.

Ac duo breuiter prima.) Id eſt, Inuentionem, & diſpoſitionem.

Tanquam animi inſtar in corpore.) Quia ſicut animus corpus regit & mouet, & vt viuat facit: ita inuentio ac iudicium totam orationem complectuntur, vímque habere, & quaſi ſenſus faciunt.

Sed propria magis prudentiæ, quàm eloquentiæ.) Quoniam vel infantiſſimus quiſque poteſt prudenter inuenire, ac de inuentis iudicare.

Quæ enim cauſa eſt vacua prudentia?) Quæ, inquit, controuerſia eſt: quæ aliqua non adminiſtretur prudentia? Alioqui non oratio: ſed inanium verborum compoſitio.

Argumentorum, & rationũ locos.) Locus, argumentorum ſedes eſt.

Et.) Pro, id eſt. nam nihil aliud eſt argumentũ, quàm ratio eius quod in quæſtione poſitum eſt. De locis autem argumentorũ, & qui ſint, & quo modo tractetur, in Topicis à Cicerone traditum, interprete elegantiſſimo præceptore noſtro Georgio Valla.

¶Nam quoniam.) Controuerſiarum nunc genera tangit quæ tũ ſtatus, tum conſtitutiones appellantur.

Quicquid in controuerſia.) Id eſt, quicquid cum aliquo controuertatur.

Aut in contentione.) Id eſt, ſiue id contentionem malis appellare.

In eo aut ſitne.) Cum enim quæritur, factum ſit néc ne: cõſtitutio coniecturalis, & pariter inficialis appellatur.

Aut quid ſit.) Ac tum finitiuus, ſiue diffinitio ſtatus nominatur.

Aut quale ſit, quæritur.) Qui ſtatus qualitatis, ſiue de ſummo genere nũcupatur: is in negotialem & iuridicialem diuiſus eſt.

Sitne ſignis.) Quibus coniectura excuti ſolet: vt pro Milone contra Clodium, Vter vtri fecerit inſidias.

Quid ſit definitionibus.) Vt cũ quis læſæ maieſtatis crimine accuſetur, definiendum eſt, quid ſit lædere maieſtatem.

Quale ſit recti prauíque partibus.) Tũ enim Oratori inſpiciendũ quid rectum, quid prauum, & vtriuſque ſpecies tractandæ: vt cũ quæritur, iuréne Oreſtes matrẽ occiderit. & à propriis perſonis, tẽporibus, ſemper ſi poteſt auocat cõtrouerſiã. nunquam enim Cicero probauerit prius Miloni licuiſſe Clodium occidere, quàm cõſtet in vniuerſum licere omnibus inſidiatorẽ ſuum occidere: vbi perſonarum, temporum, & locorum nulla cõplexio eſt.

A propriis perſonis.) Id eſt, à perſonis, de quibus in infinita quæſtione nulla fit mentio.

Et temporibus.) Nam ſi perſonæ reticentur, tempora quoque reticeantur neceſſe eſt.

Ad vniuerſi generis orationem.) Id eſt, ad quæſtionem infinitam.

Appellatur theſis.) Id eſt, infinita quæſtio: ſiue, vt Cicero alibi, Propoſitũ

Tenuiter diſſerendi.) Id eſt Acute diſputandi.

In vtranque partẽ.) Nam cũ omnis quæſtio partẽ habeat negandi vnam, alterã affirmandi: vt, ſitne mundus infinitus, néc ne: liceátne inſidiatorem

occidere,an non,exercitationis cauſa in vtranque parté Ariſtoteles diſcipulis ſuis ſuggerebat argumenta,non anguſte & preſſe diſputandi, vt ſolent philoſophi:ſed copioſe,vt oratores.

Idémque locos.)Idémque in Topicis.

Vnde omnis.)Siue ad affirmandum,ſiue ad negandum.

Hic noſter.)Quem inſtituimus declamatorem:qui facta & vmbratili vtitur eloquentia themate propoſito.

De ludo.)id eſt,ſchola,cum ſe apud rhetorem exercet.

Rabulam de foro.)Id eſt aduocatum,patronúmque cauſarum.

Certi loci.) Cauſæ cuilibet accommodati: vt apud ipſum Ciceronem in Topicis eſt videre.

Generatim dicat.) Genus complectatur ipſum, id eſt,infinitam quæſtionem,quam theſin vocant Græci.

Ex quo emanant etiam qui cõmunes appellantur loci.)Qui ideo communes dicti,quòd in omni cauſa ſimili eis vti poſſimus:vt contra ſacrilegum, contra furem.Eorum autem tractatio præcipua eſt,poſtquam confirmauerimus noſtra,& confutauerimus aliena:id eſt, poſt reprehenſionem, & ante epilogum.

Omnia expendet.)Quæ quibus conueniant locis.

Et ſeleget.)Quæ argumenta quæſtioni,quam tractamus,maxime conueniant,& quæ non.

Ex iiſdem.)Subaudi locis.

Argumentorum momenta ſunt.) Rationum põdera,inquit, in omnibus cauſis,nõ ex eiſdem ſemper locis eruuntur:ſed alii aliis magis congrüunt.

Sed etiam expendet.) Id eſt,examinabit, ſecũ diu volutabit quid cuique quæſtioni maxime conueniat.

Quæ diſciplinis exculta ſunt.) Nam cum ad diſciplinas accedunt ingenia,vndique res abundant:nec deeſſe copia in dicendo poteſt.

Sed vt ſegetes fœcundæ.)Elegãs & faceta ſimilitudo, feracibus & doctis collata ingeniis.

Ex illis locis.)Aſſumptis de variis diſciplinis.

Leuia quædam.)Id eſt,friuola,frigidáque,aut parui momenti.

Delectus magnus adhibebitur.)Subaudi,qui quibus conueniant locis.

Vt molliet dura?)Fugiẽda,ſi quidem dura locutio eſt, id eſt,vbi rem verba non conſequuntur.

Aut occultabit quæ dilui nõ poterunt?)Hoc eſt,argumẽta aduerſariorũ, quæ confutari non poterunt,in noſtra argumenta obuoluentur: vt pariter cum aliis reſponſum videatur,cum tamen id non fecerimus.

Aut abducet animos.) Id eſt, in aliam reuocabit mentes audientium ſententiam.

Aut aliud afferet.)Si modo id refellere non poterit,proferet aliud.

8.b ¶Quod oppoſitum probabilius ſit.)Quàm quod propoſuerit.

Iam vero ea quæ inuenerit,qua diligẽtia collocabit?) Non ſatis eſt enim optima inueniſſe,niſi ea diligẽter collocemus. nam niſi digeramus ea ſuis, opportuníſque locis,erit quemadmodum qui ſupellectilem habet pulcher-

rimam,& eam ſuo tempore,ac loco promere neſcit:aut in aceruum congeſtam profert,vt ſpeciem nullam præ ſe ferat nobilem.

Quoniam id ſecundum erat de tribus.) Dictum ſiquidem ſuprà eſt, tria potiſſimum conſiderari oportere,inuentionem,ſecundo loco diſpoſitionē, tertio elocutionem.

Veſtibula.) Id eſt,primos ad cauſam acceſſus.

Honeſta.) Honorem ac copiam præ ſe ferentia.

Prima aggreſſione occupauerit.) Ideo prima argumenta validiora probabilioráque eſſe oportet.

Infirmabit,excludétque contraria.) Quæ ab aduerſariis illata fuerint.

Alia prima ponet,alia poſtrema.) Nā debiliora in medio collocabit: quoniam prima oppugnāt,vltima in auribus audientium relinquuntur: media vero,vtrinque concluſa non apparent:vt in acie inſtructa fieri ſolet,in prima fronte acres bello:in vltima,ſubſidiarii milites collocātur:in media autem acie cohortes,in quibus ſpes aut nulla,aut perpauca eſt.

Inculcabítque leuiora.) In medio loco infarciet.

In primis duabus dicendi partibus.) Inuentione & diſpoſitione.

Videre quonam modo.) Id eſt, quanam præditū eloquētia eſſe cōueniat.

Clitomachum ea dicere.) Id eſt,quæ cauſa exigeret.

Carneadem eodem etiam modo.) Quo res ipſa dicenda fuerit.

Quod ſi in philoſophia tantum intereſt.) Nam philoſophi fuere ambo, Clitomachus inquam,& Carneades.

Vbi res ſpectatur.) Sententia conſideratur.

Quibus totis moderatur oratio?) Moderor huic rei dicimus,vt hic:& hāc rem,vt ipſe pro Flacco:vt,Omnia verba moderatur.

Rem difficilem,dii immortales.) Quoniam non de inuentione & diſpoſitione tradi tibi præcepta expoſtulas, quæ peruulgata:ſed quod remotiſſimū eſt,longéque difficillimū:vt Optimi oratoris tibi famā verbis depingā.

Qui ponunt in orationis electione eloquentiam.) Id eſt, qui putāt facundiam eſſe in delectu orationis.

Alios,& interpuncta interualla, moræ, reſpirationéſque delectant.) Vt cæſim,membratímque loqui,quàm ſimplici periodo malint.

Quid poteſt eſſe tam diuerſum?) Quàm flumen volubilitatémque verborum amare,& interpuncta interualla,moras?

Tamen eſt in vtroque aliquid excellēs.) In ſuo,inquit,genere,eſt aliquid etiam quod emineat. Alii temperati vellent videri, inter graues ,& tenues medii.

¶Quot orationū genera.) Quæ tria eſſe diximus:grande,tenue,medium. 9.a

De actionis.) Subaudi modo:hoc eſt, quemadmodum pronuntiare conueniat.

Quo modo autem dicatur.) Qua ratione facundi loquamur.

Atque motus.) Totius quidem corporis.

Totidem ſunt,quot animorum.) Miſerabilium,miſerabiles:fictorum,fictæ:iratorum,iratæ:& id genus alia.

Cum quo iunctus eſt vultus.) Qui faciei forma quædam,& hypocriſis eſt

rei de qua agitur accommodata.

Nam & infantes actionis dignitate.) Infantem aliquando ad inanimata referimus:vt cum ait Horatius,infantes findit ſtatuas. aliquãdo ad animata,ſed bruta:vt apud Plinium, Eſt(inquit in xxix, naturalis hiſtoriæ)vermiculus in lingua canum, qui vocatur à Græcis litta:quo exempto infantibus catulis,nec grauidi fiunt,nec faſtidium ſentiunt. Aliquãdo infantem puerum dicimus,quòd fari neſciat,id eſt verba,quæ intelligi poſſint,explicare:ídque propter nimiam adhuc teneram ætatem.Denique infantem minime facundum,ſicut hic Cicero.

Vt iam non ſine cauſa Demoſthenes tribuerit & primas, & ſecundas, & tertias actioni.) Nam rogatus iterum ac tertio quid in oratore potiſſimum eſſet:reſpondit,Pronuntiatio: nam ea actio etiam dicitur. Nam, quemadmodum Quintilianus inquit, Demoſthenes quid eſſet in toto dicendi opere primum interrogatus, pronuntiationi palmam dedit, eidémque ſecundum,ac tertium locũ,donec ab eo quæri deſineret,vt eam videri poſſet non præcipuam,ſed ſolam iudicaſſe.

Contenta voce.)Quaſi compreſſa:nam ita ſit truculentior.

Inflexo.)Qui fit ex acuto,& graui:ideo etiam inflexus vocitatũr.

Acuto,graui.) Nam tot ſunt accentuum genera: & tot apud muſicos vetuſtiſſimos fuere toni,Phrygius,Dorius,Lydius,qui has voces exprimebãt: inde ad tredecim vſque ſecũdum Ariſtoxenum: ſecundum vero Ptolemæũ qui Ariſtoxenum carpit,octo.

Non hic è Phrygia,& Caria.) Quem Græci vt vlulantẽ,ita barbarum dixerunt:& Caras,barbarophonos Homerus appellauit.

9.b ¶In omni verbo poſuit acutam vocẽ.) Non equidem omne verbum acutam habet vocem:ſed hoc dicit,In omni genere verborum,acuta inuenitur vox in monoſyllabo, vt eſt nux:in diſſyllabo, vt bonus: in triſyllabo, vt Tullius:in tetraſyllabo,vt Tulliolus:ac ita deinceps.

Nec vna plus.) Nam ſi dictio vnam habet acutam vocem, plures acutas habere non poteſt,& ne quidem flexam vllam.idem de flexa intelligẽdum. at de graui non idem dicere poſſumus. Vbicunque enim acuta,aut flexa nõ eſt,ibi ſit grauis neceſſe eſt. In vna tantum ſyllaba,eſt arſis:in reliquis, eſt theſis omnibus.

Nec à poſtrema ſyllaba citra tertiam.) Nam raro vltimum tenet locum tam flexa quàm acuta vox.penultimum autem,flexa ſemper. acuta autem, & penultimum & antepenultimũ. antè vero,nunquam:ſed grauis tantum.

Non eſt in nobis.) Potius optare,quàm vendicare nobis bonam vocem poſſumus.

Sed tractatio.) Subaudi,in nobis eſt.Nam tractando ipſam,poſſumus efficere meliorem.

Intendens.)Id eſt,exacuens.

Tum remittens.)Grauans,vel inflectens.

Nihil vt ſuperſit in geſtu.)Ne quid in motu corporis ſit nimium, ac redundet.

Rarus inceſſus.)Pedum ante commotio.

Excurſio.)Pedum celeris commotio.

Nulla mollitia ceruicum.)Ne ceruix molliter proclinetur.

Nullæ argutiæ digitorũ.) Eleuatiores ſurſum, ac deorſum: ante, & pone.

Non ad numerum articulus cadens.) Ne digitorũ quidem articuli ad numerandum inflectantur.

Trunco magis toto ſeipſe moderans.) Quod & Quintilianus de pronuntiatione ipſe quoque commonet, vt totius corporis virilis motus ſit.

Brachii proiectione.) Vbi quid concitatius pronuntietur.

Qui ſecundum vocem.) Id eſt, ſecundo loco. poſt vocẽ vultus præcellit.

Aut vultuoſum.) Id eſt, vultus animi expreſſione. moderatum enim, vultus motum eſſe decet.

Vt imago eſt animi vultus.) Nam inde enim nomen habet. à voluntate ſiquidem eſt appellatus.

Sic indices oculi.) Id eſt, ita mentem oſtendunt tum ſedatam, tum perturbatam, aut moderatis affectibus commotam.

Res ipſæ, de quibus agetur.) Quoniam ipſæ res præſcribent, quales nos eſſe conuenit.

Hoc vno excellere.) Id eſt oratione. Nam ab oratione, orator eſt appellatus: tametſi Plutarchus in problematis ἀπὸ τῆς ὁρμῆς, Id eſt, à concitatione tum animi, tum orationis dictum putet.

Cætera.) Quæ ſunt inuẽtionis, diſpoſitionis, pronuntiationis, memoriæ: quæ in oratoris nomine omnia occultantur.

Non enim inuentor, aut compoſitor.) Id eſt, qui quæ inuenit, dirigit.

Aut actor.) Id eſt, pronuntiator.

Complexus eſt omnia.) Sicut orator.

Sed & Græce ab eloquendo rhetor.) Nam à tertia perſona præteriti paſſiui, quæ eſt ἔρρηται, id eſt, dictũ cum facundia eſt, fit rhetor: Latine, inquit Cicero, eloquens valet, tametſi rhetora nos dicamus, qui rhetoricam docet.

Cæterarũ enim rerũ.) Inuẽtionis, diſpoſitionis, memoriæ, pronũtiationis.

Siquidem & Theophraſtus diuinitate loquendi.) Siquidem θεὸς, deus: & φράσις, locutio Latine dicitur.

Et Ariſtoteles Iſocratẽ ipſũ laceſſiuit.) Philoſophus oratorẽ prouocauit.

¶Quorũ ſedare animos malunt.) Id eſt, argumentis & ratione mitigare. 12.a

Quàm incitare fide.) Fidem faciendo.

Docendi cauſa.) Non mouendi, vt oratores.

Plus nonnullis, quàm neceſſe ſit, facere videantur.) Id eſt, non tam docẽdi cauſa dicere videantur, quàm fallendi.

Ab hoc genere.) Subaudi philoſophico.

Nec iuncta numeris.) Non numeroſa, id eſt rhythmica: vt oratorũ, de qua mox abunde dicetur.

Itaque ſermo potius.) Quo inter nos ſermocinantes vtimur.

Sophiſtarũ, de quibus ſuprà dixi.) Ita enim à Græcis dicuntur, qui iuuenes præcepta docent rhetorica.

Quod cum ſit his propoſitum.) Cum, inquit, ſibi ſophiſtæ in declamationibus, vel, quemadmodum Iſocrates ſcribit.

Non perturbare animos, ſed placare.) Intexunt fabulas delectandi cauſa: vt de laudibus Helenæ fecit Iſocrates.

Paria paribus referunt.) Vtuntur eis figuris, quæ paraſia appellantur, de

quibus mox dicetur.

Aduerſa contrariis.) Quæ antitheta vocant.

Sæpiſſiméque ſimiliter extrema definiunt.) Quæ dicunt homœoteleuta.

* Tria ſpatioſe percurrés.) Nam & tractus, regio, ſpatiúmque nominatur.

Non hæc contorta.) Vibrata, & inflammata: quæ proprie oratorum eſt.

Ab his non multo ſecus, quàm à poetis.) Hoc dicit, Non magis oratori vitanda poetæ eloquentia in dicendo, quàm hiſtorici eſt. Siquidem hiſtoricorum eloquentia proxime ad poetas accedit.

Apud oratores iam ipſe numerus increbruit.) Nam nõ pedum modo cõpoſitione duorum, aut trium clauſulæ clauduntur: ſed integri aliquando verſus Iambici in ſoluta oratione inueniuntur: quanuis id minime laudabile ſit: ideo ſubiungit, Etiamſi abeſt à verſu.

¶ Numerus vocatur qui Græce rhythmos dicitur.) Definitur autẽ à Græcis hoc modo: ῥυθμὸς δέ ἐστι χρόνου καταμέτρησις κινήσεως γενομένης ποιᾶς τινος. Auguſtinus in tertio de arte muſica, Latine, inquit, numerus: Græce rhythmus nominatur. quod vero ab illis metrũ, à Latinis menſio, vel mẽſura dici poteſt. Sed quoniam hæc apud nos nomina late patẽt: & cauendum eſt ne ambigue loquamur: cõmodius vtimur Græcis. quoniã illud pedibus certis prouoluitur: peccatúrque in eo ſi pedes diſſoni miſceantur, recte appellatus eſt rhythmus, id eſt numerus. ſed quia ipſa prouolutio non habet modum: & neque ſtatutũ eſt in quo pede finis aliquis emineat propter aliquã menſurã continuationis, non debuit metrum vocari. hoc autem vtrunque habet. nam & certis pedibus curritur, & certo terminatur modo. itaque non ſolum metrum propter inſignem finem, ſed rhythmus etiam metrum eſt. rhythmi enim nomen in muſica vſque adeo late patet, vt hæc tota pars eius, quæ ad (diu) & ad (nõ diu) pertinet, rhythmus nominata ſit. Cũ igitur & longitudinum, & breuitatum multitudinẽ in fine in primis clauſularũ attendit orator, id numerum appellauit.

Niſi quòd verſiculi ſunt.) Subaudi Iãbici. verſiculos autẽ ideo per diminutionẽ vocauit, quòd mutua reſpõſa breuiſſima aliquãdo eſſe neceſſe ſit.

Quòd virtutes oratoris perſequitur.) Quoniã exprimit ſermones, vt orator, quotidianos.

Cum verſu ſit aſtrictior.) Quatenus verſu comicus vtitur: orator autem minime.

Licentiam ſtatuo maiorem eſſe.) Quoniã poetæ tranſlationibus reliquíſque figuris, nouationéque verborũ, & antiquitate liberius vtuntur, quàm faciat orator.

Vocibus magis, quàm rebus inſeruiunt.) Quoniam magis ad voluptatem aucupandam inuentum poema eſt, quàm ad res explicandas.

Nec vero ſiquid eſt.) Hoc dicit, Nec ſi modo inter poetã, & oratorem ſimilitudo eſt aliqua, id erit iudicium, & delectus verborum: ſiquidem aliter iudicat, ac aliter vteruis deligit verba, quàm alter.

Seiunctus igitur.) Alia eſt ergo qua vtitur tũ philoſophus, tum ſophiſta, tum hiſtoricus, tum poeta: & alia qua orator vtitur eloquentia.

Qui in foro, cauſiſque ciuilibus ita dicet, vt probet, vt delectet, vt flectat.) Orator, inquit, erit qui in iudiciis forenſibúſque controuerſiis verſabitur:

ita vt quæ dicat probet, id eſt doceat, vt oblectet, vt flectat, id eſt moueat. Docere, debitum eſt: delectare, honorarium: flectere vero neceſſarium: alioqni perſuadere non poterit: ideo ſubiungit, Nam id vnum ex omnibus ad obtinendas cauſas plurimum valet.

Subtile in probando.) Tenui enim filo, ac ſubtili in argumentationibus vtimur.

Modicum in delectando.) Temperato, inquit, & illo mediocri charactere vtimur, dum volumus oblectare.

Vehemens in flectendo.) Cum mouere volumus, grandiloquo vtimur.

In quo vno vis omnis oratoris eſt.) Quoniam in eo orator vires dicendi ſuas in primis oſtendit. Siquidem hic character ſolius oratoris eſſe facile cō probatur: cum cæteri etiam aliorum poſſint eſſe ſcriptorum.

Sed eſt eloquentiæ, ſicut & reliquarum rerum, fundamentum ſapientia.) Omnium enim ſcientiarum, atque artium fundamentum, eſt ſapere: itaque & Horatius, ſcribendi recte, ſapere eſt, & principiū, & fons: alioqui verborū ille tinnitus proſtrepentis auiculæ ſonus, potius quàm oratio humana eſſe videatur, neceſſe eſt.

πρέπον appellant hoc Græci.) Quod enim Latini decorum, Græci prepon vocant.

¶ Sed ſæpiſſime, & in poematis.) Hæc eſt Latina terminatio nominū in a terminantiū Græcorum tertiæ declinationis authore Phoca & Diomede: ac veteres eleganter authores omnes ita locuti comperiuntur, quicquid dicat Priſcianus.

Philoſophi ſolent in officiis tractare.) Ad ipſos enim pertinet, quid in tota vita facere, ac loqui deceat, diſſerere: quod oratores quoque tractare conſueuerunt: ſicut ad Dæmonicum Iſocrates.

Grammatici in poetis.) Grammatici certe Critici prius dicti: quòd eorū munus adhiberetur in poetis hiſtoricíſque iudicandis.

Eloquentes in omni genere, & parte cauſarum.) Ita, inquit, eloquētis viri decorū eſt inſpicere, & in omni genere cauſarum, partéque cauſarū quid deceat, & quid non deceat.

Quàm enim indecorū.) Exemplo docet vbi oratori indecorum fuerit.

De ſtillicidiis.) Ac cæteris humilibus, vt ſtillicidia: ſicut ſunt de mœniānis, perfectis parietibus, communibus aquis, pluuiis, reliquíſque id genus magnifice, ac copioſe dicere.

De maieſtate vero populi Romani ſummiſſius, & preſſius.) Subtiliter, vt generi infimo conuenit.

Perſona peccant.) Cum non ſeruant perſonæ decorum.

Videndū quatenus.) Id eſt, inſpiciendum quicquid agas, quouſque agendum: quia qui, vt decet, agit, is probatur: improbatur autem contrarius.

In quo Apelles.) Qui pictor inſignis de pictoribus ferre potuit ſententiā.

Vſquequaque quantum ſit.) Id eſt, omnifariam quantum.

Etiam cū probam orationem affingit improbo.) Ideo inquit Horatius,

Intererit multum dauúſne loquatur, an heros,
Maturúſne ſenex: an adhuc florenta iuuenta

BIBLIOTECA N.LE ROMA VITTORIO EMANUELE

Feruidus:an matrona potens,an ſedula nutrix:
Mercatórne vagus,cultórve virentis agelli:
Colchus an Aſſyrius, Thebis nutritus,àn Argis.

Penicillo non poſſet imitari.) Quo picturarum liniamenta explicantur.

Sed nihil eſt experienti minus.) Quamlonge id difficilius eſt, acumen inquam illud in dicendo aſſequi,quàm arbitremur.

Integra valetudine.) Tranſlatio à corporibus ſumpta ſanis.

E vinculis numerorum eximamus.) Non debet,inquit,humilis ſtilus numeris vinciri aliquibus.

In alio genere orationis.) In quo autem:dicetur poſterius.

Non vt licenter videatur errare.) Id eſt,labi:& nullo teneri vinculo oratio videatur.

Verba etiã verbis quaſi coagmẽtare negligat.) Coagmẽtata enim vidẽtur verba verbis,cũ vocaliũ concurſu ſequẽs verbũ præcedens videtur excipere: vt Heri iuit.nam cũ in acumine ſenſuũ prona ſit oratio,non magnopere cura eſt compoſitionis,modo ſit ſana,miniméque inculta oratio.

52.a ¶Circuitus.) Id eſt,periodus:quæ à Latinis clauſula nominatur.

Cõglutinatióq; verborũ.) Id eſt,idonea cõpoſitio.eſt ſiquidẽ gluten,vnde glutino,quæ cola Græce dicitur.quod vero à Græcis, cõmi, Latine gũmi.

Omnis inſignis ornatus,quaſi margaritarũ.) Quæ Græce margaris margaritis,& margarita margaritæ dicitur penultima correpta: Latine tũ bacca,tum vnio nominatur.

Nec calamiſtri quidem adhibebuntur.) Calamiſtrus ferrum incuruum, quo capilli inflectuntur,& cincinni fiunt.

Fucati vero.) Fucus quæ Græce phycos,herba eſt cuius ſucco priſtinus lanæ color reparatur. Ergo fucati,medicati.

Medicamenta candoris,& ruboris,omnia repellentur.) Id eſt, ceruſſa,& purpuriſſus.

Dilucide.) Vt intelligatur.

Plane.) Vt bene rem complectatur:ne quid deſit,ne quid ſuperſit.

Affluens.) Copioſum.

Et neſcio vnde ex abdito erutæ.) Vnde etiam acutæ dicuntur.

Verecundus erit vſus oratoriæ ſupellectilis.) Parcè,inquit,vtetur figuratis ſermonibus, vnde oratoria facultas præcipuum nomen ſibi vendicauit.

In ornamentis,alia rerum,alia verborum.) Ideo figuræ dicũtur dianœas, id eſt intellectus,ac ſententiarum:& lexeos,id eſt dictionis.

Simplex probatur in propriis.) Proprietas,vt Quintilianus inquit,non ad nomen,ſed ad vim ſignificandi refertur:nec auditu,ſed intellectu perpẽdenda eſt. At multis modis propriũ dicitur.nam propriũ, inter plura quæ ſunt eiuſdem nominis,id vnde cætera ducta ſunt: vt vertex,eſt contorta in ſe aqua:vel quicquid aliud ſimiliter vertitur.inde propter flexũ capillorũ, pars eſt ſumma capitis: ex hoc inquã in mõtibus eminẽtiſſimum recte dixeris.hæc omnia,vertices. proprie tamen vnde initiũ eſt,ſicut ſoleæ,& turdi, piſces. Tertius eſt huic diuerſus modus,cũ res cõmunis pluribus in vno aliquo habet nomen eximiũ:vt carmen funebre,proprie nænia:& tabernaculũ ducis Auguſtale. Itẽ quod cõmune eſt aliis nomẽ,intellectu alicui rei peculiariter attribuitur:vt vrbẽ Romã accipimus,& vænales nouitios,& Corin-

thia æra,cũ ſint vrbes aliæ quoque & vænalia multa:& tã aurũ,& argentũ, quàm æs Corinthiũ. Sed ne in his quidẽ virtus oratoris inſpicitur.at illud iã non mediocriter probandũ,quod etiã hoc modo laudari ſolet,vt proprie dictũ,id eſt,quo nihil poſſit inueniri ſignificãtius: vt Cato dixit C.Cæſarẽ ad euertendã remp.ſobriũ acceſſiſſe:vt Virgilius deductũ carmen:& Horatius acrẽ tibiam Annibalẽmque dirũ. Ex epithetis quoque fit proprietas:vt cũ dicimus,Dulce muſtũ,& cũ dẽtibus albis. Itẽ,Quæ ſunt in quo præcipua proprii locũ accipiũt: vt Fabius inter plures imperatorias virtutes cũctator eſt appellatus. Quod aut optime ſonat,vt ſi ductorẽ dicas potius quàm ducẽ.

Aut tranſlatum.) Vt cum dicis,Hoc mihi excidit:pro Oblitus ſum.

Aut factũ aliunde.) In aliam aſſumptum ſignificationẽ:vt Se iſti mutuo diligunt.cum ſit res mutua,quæ numero,pondere,vel menſura conſtat.

Aut factũ ab ipſo.) Vt Lucretius(tuditare) à ſono mallei formauit:& Perſius(cornicaris) à cornice fecit.

Aut nouũ.) Vel id per deriuationẽ:vt à beato,Cicero beatitatẽ,& beatitudinẽ inuenit.vel per cõpoſitionẽ:vt à ſolo,& vagor,ſoliuagas feras,& thuricremas mactatur ad aras:& infinita huiuſmodi alia,quæ Quintilianus etiã tradidit,quæ elegãtiã in oratione faciũt:vt iure dicat in arte poetica Hora.

Dixeris egregie notum,ſi callida verbum
Reddiderit iunctura nouum.

Aut priſcum & inuſitatũ.) Ne ſit ab vltimis repetitũ tenebris,ne cum Romulo loqui videamur:aut adhuc ſuprà cũ Euãdro.nam ſicut(ne antigerio) &(toper)quæ nimiũ ex vſu exceſſerũt pro(valde)&(cito)nemo dicit:ita facile(exantlare)pro(perpeti)dixit Cicero: & (rebar) pro putabam:& (proſapiam)pro(progenie)frequenter legas.

Sed etiam inuſitata,ac priſca ſunt in propriis.) Nam & in his proprie dici multa inueniuntur.

Collocata autẽ verba.) In quo primũ eſt vt augeamus,minuamus,cõcitate dicamus,moderate,læte,ſeuere, abundanter, preſſe, aſpere, leniter, magnifice,ſubtiliter,grauiter,vrbane.

Ergo ille tenuis.) Qui in tenui figura eminet.

¶ Gemmare vites.) Cum in gemmæ modum,tum primũ pampinum, vel racemum edunt.

Sitire agros.) Cum exaruerunt longo tempore ſublatis pluuiis.

Lætas eſſe ſegetes.) Vnde & Virgilius,Quid faciat lætas ſegetes.

Luxurioſa frumenta.) Cum nimium herbeſcit ſolum.

Non ludendi.) Quoniam tranſlatio luſus quidem videtur: quòd aliud in vocem prætendat,& aliud ſignificet.

In alia.) In alterius generis oratione.

Schemata.) Aliqui habitus interpretantur.

In ſententiarum ornamenta.) Quoniã ſunt figuræ ſententiarum quæ dicuntur dianœas.

Niſi quòd ſolum.) Quoniam omnia tria genera Attica dicũtur: nihílque aliud eſt Atticẽ dicere,niſi munde,& minime ſordide.

Paria paribus relata.) Quæ pariſa diximus nominari.

Similiter concluſa.) Dicuntur homœoteleuta.

Eodẽmque pacto cadentia.) Homœoptota nominantur.

Et immutatione literæ.)Quæ agnominatio dicitur,vt beneficiũ,veneficiũ

Verborum iterationes.)Vbi idem verbum ſæpius repetimus.

Continuatione verborum.)Id eſt,clauſula ſimplici.

Modo relaxet,& diuidat.)Subaudi in membra,& cæſa.

Sententiarum lumina.)Figuras ſententiarum.

Non faciet rempublicam loquentẽ.)Id eſt,proſopopœiis non vtatur, nec idolopœis,nec ethopœiis.

13.a ¶Nec aceruatim multa frequentans.)Vt cum membratim,aut cæſim locutus ſit,clauſulam quandam verborum crepidine concludat.

Suppreſſior.)Summiſſior.

Huic tenuitati.)Id eſt,quæ maximo characteri conueniunt,eorum multa etiam humili conuenient.

Vtetur horridius.)Nõ illo verborũ ſplẽdore,ac apparatu,quo magnific9.

Actio tragica.)Id eſt,ſublimis,elata,qualis in Tragœdiis induci ſolet.

Vultu multa conficiens.)Vt vultuoſe admodum pronunciet,id eſt, multis vultus inclinationibus vtatur.

Os ducere.)Faciem ipſam nimium torquendo.

Aſpergentur etiam ſales.) Cuiuſmodi ipſe in libro de Oratore tradidit: & Quintilianus de mouendis in concluſionibus affectibus docet.

Vnum facetiarũ,alterũ dicacitatis.)Facetum,elegans,& vrbanum.dicacem ſcurrã dicimus.ideo ipſe pro Cælio,Aliud eſt maledicere,inquit,aliud accuſare:accuſatio,crimen deſyderat,rem vt definiat,hominem vt notet, argumẽto probet, teſte cõfirmet. maledictio huius nihil habet propoſiti præter contumeliã:quæ ſi petulantius iactatur,conuicium:ſi facetius,vrbanitas nominatur.Quintilianus,In narrando autem,inquit,Cicero,conſiſtere facetias putat,dicacitatem in iaciendo.ſicut hic ſtatim commemorat.

Sed nunc aliud agimus.)Ideo dicere ſuperſedit:quoniã in libro de Oratore hæc tradidit.

Vt nec nimis frequenti,ne ſcurrile ſit.)Quoniam ſcurræ,nimium etiã dicaces ſunt.

Nec in calamitatem.) In calamitoſos enim & pauperes,inhumanũ ſit petulans loqui.

Nec in facinus.)Vt ſi quid flagitioſe dictum,vel factũ, in riſum velimus conuertere,cum carpendum potius,& inceſſendum fuerit.

Vitabit etiam quæſita.)Nam ridicula,extemporaria eſſe conuenit.

Nec ex tẽpore ficta.)Vitabit,inquit,quæ non ſunt è tẽpore ficta:hoc eſt, quæ non ſunt tum inuenta:quia quæ è tẽpore inuenta ſunt, ea ſpecioſiora.

Quæ plerunque ſunt frigida.) Siquidem excogitata plerũque ſecus eueniunt,quàm opinati fuerimus.

Vitabit inſanabiles cõtumelias.)Ne dum excitat riſum, in talem calumniam adducat,vt pœna dignus ille videatur,in quẽ ridiculum iactatum ſit.

Ex iſtis nouis Atticis.) Illos Cicero ſemper inceſſit ſui tẽporis quoſdam, qui dum Atticè loqui videri volebant,ineptiſſimi inueniebantur.

Et germani Attici.)Id eſt,qui proprie Atticus dicẽdus ſit,cuiuſmodi ferme ſunt Comœdiæ omnes præſertim Ariſtophanis,Hyperides:quem Quintilianus dulcem,& acutum ait.

Demoſthenes minus habetur.) Ita Quintilianus de riſu locutus, Quanta autē ſit, inquit, in ea difficultas, vel duo maximi oratores, alter Græcæ, alter Latinæ eloquētiæ principes docent. nam plerique Demoſtheni facultatem defuiſſe huius rei credunt, Ciceroni modum. nec videri poteſt noluiſſe Demoſthenes: cuius pauca admodū dicta, nec ſane cæteris eius virtutibus reſpōdentia, palàm oſtendūt non diſplicuiſſe illi iocos, ſed non contigiſſe. noſter vero non ſolum extra iudicia, ſed etiam in ipſis orationibus habitus eſt nimis riſus affectator.

Quo quidem nihil mihi videtur vrbanius.) Secus ergo ac Quintilianus dicat, ſentit Cicero. verū quid per vrbanū intelligat, exponit: cum inquit,

Sed non tam dicax fuit.) Oblectatus riſum commouere.

❡Quàm facetus.) Id eſt, comptus, & mulcens audientis animum. 13.b

Acrioris ingenii.) Tam repente comparata genera habere ridiculorum.

Hoc maioris artis.) Oblectare poſſe animum, non riſum excitare: ſed exhilarare mentem.

Vberius eſt aliud.) Expoſuit formam: & quaſi Idæam Cicero humilis characteris, nunc mediocris & temperati faciem docere incipit.

Quàm enucleatū.) Hoc humile dicit, de quo iam dictum eſt: plurimùmque eſt in hac oratoris forma ſuauitatis. Ideo Homerus cum Menelao argutum illud genus, & minime errans attribuiſſet, ſuaue vt melli compararet, Neſtori attribuit.

Sed Phalereus Demetrius meo iudicio præſtitit cæteris.) In hoc, inquit, dicendi mediocri charactere Demetrius Phalereus excelluit: de quo Quintilianus, Quādo etiam, inquit, Phalereum illum Demetrium, quanquam is primus inclinaſſe eloquentiam dicitur, multum ingenii habuiſſe, & facundiæ fateor: & vel ob hoc memoria dignum, quòd vltimus eſt ferè ex Atticis qui dici poſſit orator: quem tamen in illo medio genere dicēdi præfert omnibus Cicero.

Tranſlata ea dico.) In totum, inquit Quintilianus, metaphora breuior eſt quàm ſimilitudo: eóque diſtat, quòd illa cōparatur rei quam volumus exprimere: hæc pro ipſa re dicitur. Cōparatio eſt enim, cū dico feciſſe quid hominem, vt leonē. tranſlatio eſt, cum dico de homine leonem. Item, Quid enim diceret aliud & ſitire ſegetes, & fruticibus laborare. Neceſſitate nos durū hominem, aut aſperum. non enim propriū erat quod daremus his affectibus nomē. Iam incenſum ira, & inflammatū cupiditate, & lapſum errore, ſignificandi gratia. illa ad ornatum. Lumen orationis, & generis claritatē, & concionum procellas, & eloquentiæ flumina, vt Cicero ipſe pro Milone Clodium fontem gloriæ eius vocat, & alio loco ſegetē, ac materiā. Id eſt, quod Cicero inquit, per ſimilitudinem tranſlationem fieri aut ſuauitatis, aut inopiæ cauſa.

Arcem & vrbem orbas.) Quia orbi homines dicuntur.

Si pro patria arcem dixiſſet.) Quia partem pro toto ponens fuit Synecdoche: & tamen tranſlatio.

Hanc Hypallagē rhetores.) Metonymia, inquit Quintilianus, quæ eſt nominis pro nomine poſitio: cuius vis eſt pro eo quod dicitur, cauſam propter

quã dicitur pon ere:ſed vt ait Cicero, Hypallagen rhetores dicũt. hæc inuẽta ab inuentore, & ſubiecta ab obiicientibus ſignificat: vt, Cererẽ corruptã vndis, & Receptus terra Neptunus, claſſes aquilonibus arcet. Quod ſit retro durius. Refert autẽ inquantũ dictus tropus oratorẽ ſequatur. Nam vt Vulcanum pro igne vulgo audiuimus: & vario Marte pugnatũ, eruditus eſt ſermo: & Venerẽ quàm coitũ dixiſſe magis decet: ita Liberũ, & Cererem pro vino & pane licentius, quàm vt fori veritas ferat. Sicut ex eo quod continet, id quod continetur, vſus recipit, vt bene moratas vrbes, & poculũ epõtum, & ſeculũ fœlix. Ad id quod contra eſt, raro audeat quis niſi poeta, Iam proximus ardet Vcalegon. Niſi forte hoc potius eſt à poſſeſſore quod poſſidetur, vt hominẽ deuorari, cuius patrimonium conſumitur. Poetæ pallida mors, equo pulſat pede pauperum tabernas, regũmque turres, & Pallentes habitant morbi triſtiſque ſenectus: & orator præcipitem iram, hilarem adoleſcentiam, ſegne otium dicit.

Quam Catachreſin vocant.) nam catachrome, abutor ſignificat.

Genus hoc Græci appellant Allegoriam.) Quaſi allo, id eſt aliud: agoreuon, id eſt dicens. Allegoria, inquit Quintilianus, quam inuerſionem vocamus: aliud verbis, aliud ſenſu oſtendit: vt, ô nauis referent in mare te noui fluctus: & Auia Pieridũ peragro loca: & Sed nos immenſum ſpatio con fecimus æquor: & Iam tempus equũ ſpumantia ſoluere colla. Cicero, Equidem cæteras tempeſtates, & procellas in illis duntaxat fluctibus cõcionum ſemper Miloni putauimus eſſe ſubeundas.

14.a ¶ Et niſi coràm.) Hoc dicit: niſi magnificum illud dicendi genus, & character ille ſublimis conferatur, hic mediocris amplus videbitur.

Eſt enim quoddã etiã inſigne, & florens, & expolitũ genus.) Hoc genus quartum multi faciunt, quod antherinon vocant alii, alii vero glaphyron: Cicero autem temperato ipſi annectit.

E ſophiſtarum fontibus.) Qui à Latinis rhetores nominantur.

Spretum à ſubtilibus.) Ab iis qui in humili genere verſantur.

Repulſum à grauibus.) Id eſt, à grandiloquis.

Tertius ille amplus.) Nũc formam grauis generis exprimere Cicero molitur.

Quam admirarẽtur, quam ſe aſſequi poſſe diffiderent.) Hanc Homerus Vlyſſi potiſſimũ attribuit: de quo Quintilianus, At ille qui ſaxa deuoluat, & pontem indignetur, & ripas ſibi faciat multas torrens: iudicem vel nitentem cõtra feret: cogẽtque ire quam rapit. Inde ſubiũgit, Sed ad ſummã regreſſus eſt Homerus dicens in Vlyſſe facundiam: & magnitudine illum viciſſe, cum orationem ſimilem nimbis hybernis, & copiam verborum, atque impetum parem attribuit. cum hoc igitur nemo mortaliũ cõtendet, hunc vt deum homines intuebũtur: hanc vim, & celeritatem in Pericle miratur Eupolis: hanc fulminibus Ariſtophanes comparat.

Magnus orator eſt.) Qui in illo humili excellens, minimẽque in lubrico verſabitur: quia humilis labi planẽque cadere non poteſt.

Etiam ſiquando periculũ non adibit.) Id eſt, ſe magis non attollet, quàm pati poſſit.

Hic noſter.) Id eſt, grandis & magnificus.

Si ad hoc vnum eſt natus.) Vt ſit magnificus.

Aut huic generi ſtudet vni.) Quod facere non debet, ne tumidus ſemper videatur: quia aliquando ſummittenda, aliquando temperanda eſt oratio.

Ille enim ſummiſſus.) Id eſt, humilis.

Et veteratoriè.) Id eſt, vafre, vt verſute. veteratores enim, callidi dicti à multa rerum agẽdarum vetuſtate. Grannius mulieri non aſtutæ facile veterator perſuaſit.

Si nihil eſt aliud.) Id eſt, ſi ſemper ſublimis, & excelſus in dicendo.

¶ Nihil partite) Quia inter partiendũ genus controuerſiæ ſummittitur oratio. ſimiliter vbi quid definias, vbi diſtinguas, & excipias. 14.b

Præſertim cum cauſæ.) Præcipue, inquit, cũ cauſæ omnes in aliqua parte, ſi non totæ, ita tractandæ ſint, vt ſit quod partiare, aut quod definias, aut quod diſtinguas, vbi tranquille, enitérque agendum ſit oratori.

Non præparatis auribus.) Id eſt attentis, docilibus, & beneuolis effectis.

Inflammare.) Quod eſt grandis generis.

Si comprehendiſſem.) Facete Cicero iocatur cum Bruto.

Iuuentus.) Qui à me dicendo expreſſus eſt.

Ad illam Platonis.) Idæam dicit de qua ſuprà, vt locus exigebat, dictum eſt abunde.

Parua ſummiſſe.) Id eſt, qui in omni dicẽdi charactere proprius & copioſus fuerit.

Tota mihi cauſa pro Cecinna.) Ibi acutus, & humilis Cicero: & perinde ſtilo omnia humilia humili conſectatus.

In Manilia lege.) Quam Manilius rogauerat: vt cum ſciſceret populus: in quo genere mediocritatem dicendi ſe conſectatum ait.

Ius omne retinendæ maieſtatis.) Quod magnifici fuit characteris.

In omni genere amplificationis exarſimus.) Speciose dictũ (exarſimus) ne dicat ſe compotem voti fuiſſe eius quod tentauerat, ait, Vehementi mentis intentione conati ſumus.

In accuſationis ſeptem libris.) In Verrem quem repetũdarum accuſauimus, defendente Hortenſio.

Quod in Habiti:) In ea quam pro Poſthumo Habito habuimus.

Quod in Cornelii:) Cum defendimus Cornelium.

Quod in pluribus noſtris defenſionibus:) Quoniã ferè ſemper defendit: rariſſime autem accuſauit Cicero.

¶ Si non perfectio.) Licet intueri quã ſibi moderetur, arrogantiæque fugiat inuidiam. 15.a

Moroſi.) Qui affectati moris ſunt, & inde ſemper queruli.

Illum.) Demoſthenem.

Quo contendimus.) Subaudi, vt primi eſſemus Romæ. ſed id reticendo, vt euitet arrogantiam, reliquit nobis proferendum.

Nunquã Cotta, nunquã Sulpitius.) Quos facit Cicero in libro de Oratore ſtudioſiſſimos audiendi Craſſum, & Antonium de arte dicẽdi differẽtes.

Ad omne genus.) In omni charactere.

Eáſque.) Subaudi aures detinebamus.

Quæ nequaquam ſatis deferbuiſſe.) Quia ſimilia plura alia protulimus. poſtque egregiam ſententiæ ſimilitudinem.

15.b ¶ Et quæ ſequuntur.) Subaudi illum locum: quæ poſtea diximus.

Ab hac indole iam illa.) Subaudi, etiã protulimus ſuperioribus ſimilia.

Pro Roſcio.) Nam ferũt eam primam Ciceronis cauſam fuiſſe, cuius patrocinium ſuſceperit.

Iuuenilis redundantia.) Quam ipſe in Bruto ait caſtigatã Rhodi à Molone, cui operam aliquandiu dedit.

Vt ne omnibus locis eadem contentione vterentur.) Hoc dicit, An cõcedemus, vt poetæ vario vtantur dicendi charactere: & non poetis hoc idem dederimus?

Diuino ingenio proferor.) Quoniam vt Plato, vt Democritus inquiebat, naſcitur poeta: ita Cicero etiã de Oratore, & pro Archia. cæteri autẽ fiunt. Itaque afflari quodam ſpiritu, quaſi diuino ad dicẽdum ſolos poetas, multis rationibus comprobarunt.

Sed & comœdum.) Qui Comœdias recitat, comœdus: qui Tragœdias, tragœdus appellatur.

Iam pridem effectum eſt.) Quia cauſas agere deſiuimus.

Vt contra Leptinem.) Quam habuit Demoſthenes: ipſum Leptinem accuſans.

16.a ¶ Falſæ legationis.) Subaudi, ad Philippum.

Pro cauſa Cteſiphõtis.) Quæ oratio de Corona inſcribitur: quoniã Cteſiphonteam Demoſtheni attribuerat, non iure, vt AEſchines arbitrabatur.

Illud medium.) Subaudi dicendi genus.

Sed etiam vicinam eius.) Senſus eſt, Non modo debet orator vim dicendi copioſe, ac fuſim, ſed etiam anguſte, enucleate, preſſe: quod artis diſſerendi proprium eſt, quam Dialecticen Græci vocant.

Atque etiam ante hunc.) Subaudi Zenonem Cyticum. nam octo fuere Zenones.

Dicit illam artem quaſi ex altera parte reſpõdere dialecticæ.) Id eſt eſſe antiſtrophõ: ita enim inquit, ῥητορικὴ ἐστὶν ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ. ἀμφότεραι γὰρ περὶ τοιούτων τινῶν εἰσὶν ἃ κοινὰ τρόπον τινὰ ἁπάντων ἐστὶ γνωρίζειν καὶ οὐδεμιᾶς ἐπιστήμης ἀφωρισμένης, διὸ καὶ πάντες τρόπον τινὰ μετέχουσιν ἀμφοῖν. Qui enim perſuadere dicẽdo vult, arguat neceſſe eſt: ſicut Plato perſuaſionem in rhetorices diffinitione poſuit: cum inquit, πειθοῦς δημιουργόν. Et Ariſtoteles qualiter cũ ait, δύναμιν τεχνικὴν τοῦ περὶ ἕκαστον ἐνδεχομένου πιθανῶς λέγειν. Ita Hermagoras, δύναμις περὶ λόγον τέλος ἔχουσα τὸ πείθειν ὅσον ἐφ' αὐτῷ. Dionyſius quoque Halicarnaſſeus inquit, δύναμις τεχνικὴ λόγου πιθανοῦ ἐν πράγματι πολιτικῷ. τέλος ἔχουσα τὸ καλῶς εἰπεῖν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον. hoc potius quàm vt quidam, δύναμις κατασκευαστικὴ καὶ ἀνασκευαστικὴ δικαίων καὶ ἀδίκων πραγμάτων. vel vt alii, ἐπιστήμη εὖ λέγειν. tametſi in idem recidit.

Ratio dicendi.) Quæ oratoris eſt.

16.b Illa loquendi.) Quæ Dialecticæ eſt.

¶ Spinoſiora multa pepererũt.) Non vt magis Ariſtoteles ipſam aperiat: ſed vt rem redderet obſcuriorem, ingenioſioreſque ipſi viderentur: vt Chryſippus qui in dicendo, vt cũ multi, tum vel in primis Galenus medicus arguit. fuit omnium philoſophorũ infantiſſimus, quem ſæpe artis gramma-

tices imperitiæ coarguit.

Vim,naturã,genera verborũ.) Id eſt, Quinque voces, & categorias: quæ iuniores prædicabilia,& prædicamenta nominarunt.

Simplicium.) Cum per ſe intelliguntur.

Copulatorum.) Cum ex eis fiunt orationes.

Deinde quot modis quidque dicatur.) Quæ orationes à iunioribus æquipollentiæ nominantur.

Qua ratione verum falſũmne ſit,iudicetur.) Ex contrariis contradictoriiſque,ſubcontrariis & ſubalternis.

Quid efficiatur,eo quoque quod cuique conſequens ſit.) Ita enim omnis ſtruitur argumentatio,vt ex præmiſſis quibuſdam, vnde ſequatur aliquid neceſſario:vel probabiliter,vt in ſyllogiſmis,& inductionibus.

Quódque contrarium.) Nam plerunque ita ad id quod impoſſibile eſt, aduerſarium adducimus:vt Mathematici,& aliquando etiam Phyſici.

Cũmque ambigue multa dicentur.) Imo etiam diſtinguendum,vt Ariſtoteles docet in Elenchis.

Diuidi explanarique oporteat.) Vt totũ in partes,genus in ſpecies:quod ſæpe faciunt in dicenda cauſa oratores.

Conſtituendum eſt,quid quidque ſit.) Id eſt, diffinitione vtendum,qua quid ſit aliquid,explicatur:ac cum decẽ & octo fere ſint diffinitionũ genera,vnum longe præſtantiſſimum eſt,quod per genus & differẽtiam, vel aliquid differentiæ loco,explicatur.

Siquidem eſt diffinitio oratio, quæ quid ſit id de quo agitur, oſtendit quambreuiſſime.) Hæc eſt diffinitionis Platonica diffinitio, inquit ſiquidem Plato, ὁρισμὸς ἐστι λόγος συντόμος δηλωτικὸς τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. nam Ariſtoteles in Topicis, licet aliter diffinire videatur, idem tamen propemodum dicit,cum inquit: ὁρισμός ἐστι λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων.

Eius generis,ſiue formæ.) Quæ & ſpecies appellantur.

Siue partes.) Cum totum diuiditur.

Omnis oratio.) Id eſt,tota diuidendi ratio fiat.

Quàm in illis eruditiſſimis diſputationibus.) Subaudi philoſophorum.

Neque prætermittatur,neque redundet.) Quod diuiſionis proprium eſt, ſicut diffinitionis,per genus ſuum & ſuam differentiam fieri: vt homo eſt animal rationale:vt aliis placet,ſi addere volueris,propter dæmonas,mortale:& propter Nymphas,ſcientiæ & intelligentiæ capax.quando autẽ, aut quo modo id facias,nihil ad hoc tempus:quoniam locus fuit in Topicis:& hoc tempore,inquit,oſtendimus,ac circunſcribimus oratorem perfectum, non docemus quicquam.

Omnes philoſophiæ notos,& tractatos locos.) Tota ſiquidẽ philoſophia, vt Ariſtoteles tradit,vt etiam Ptolemæus in principio magnæ conſtructionis Mathematicæ,vt eius quoque interpres Theon,in agendi,& inſpiciendi ſpecies diuiſa eſt:agendi,omnis vis ad mores relegata eſt: inſpiciendi autem,diuiditur in Theologiam,& Phyſicam & Mathematicas ſcientias. Mathematicæ vero ſunt,Arithmetica, Geometria,Muſica,& Aſtrologia.nam

Optica, Catopertrica, Geodeſia, Canonica, & prorſus inſtrumentalis omnis illarum ſunt ſpecies.

17.a. ¶ Sed ieiunius aguntur.) Argutius ſiquidē hæc à philoſophis tractantur, quàm ab oratoribus.

De materia loquor orationis.) Quoniam de dicendi modo mox diſſerã.

Ne phyſicorũ quidem ignarum eſſe volo.) Id eſt, naturalis etiã gnarum eſſe philoſophiæ. ſiquidem phyſis, natura dicitur: vnde phyſicus & phyſica phyſicorũ neutro genere, & Rhetorica, & biblia dicimus, quæ res phyſicas, rhetoricas & libros plures continent.

A cæleſtibus rebus.) Quoniam res phyſicæ non modo intelligũtur in humanis rebus, ſed etiam diuinis, vt paulo ante diximus.

Cum ſis legum, & ciuilis iuris ignarus?) Lex eſt, inquit Papinianus, commune præceptum, virorum prudentium conſultum, delictorum quæ & ſponte vel ignorantia contrahuntur coertio, communis reipublicæ ſpõſio. lex porro omnis aut tribuit, aut adimit, aut punit, aut iubet, aut vetat, aut promittit. Ius ciuile autem eſt, vt Papinianus inquit, quod ex legibus, plebiſcitis, ſenatuſconſultis, decretis, placitis principum, authoritate prudentum venit. Vt autem Vlpianus inquit, ius ciuile eſt, quod neque in totum à naturali vel gentium recedit, nec per omnia ei ſeruit. Itaque, cum aliquid addimus, vel detrahimus iuri cõmuni, ius propriũ, id eſt ciuile efficimus.

Authoritatem orationi affert.) Quia vetera authoritatem ſemper præ ſe ferunt.

Et fidem.) Quia facilius adducimur, vt credamus priſcis quàm nouis.

Habebit genera primum ipſa cognita.) Demõſtratiuum, deliberatiuum, & iudiciale.

Res, aut de vero.) Vt ſit quod arguatur verum, nécne. vnde coniecturalis & inficialis ſtatus.

Aut de recto.) Id eſt, de qualitate, vnde negotialis, & iuridicialis: & inde multæ ex iuridiciali ſpecies, quæ ipſæ in rhetoricis complexus eſt.

Aut de nomine.) Indefinito, ſiue finitiuus ſtatus.

17.b ¶ Verba, aut de ambiguo.) Inde ambiguum ſiue amphibologia ſtatus.

Aut de contrario.) Ideo de contrariis legibus appellatur.

Nam ſiquando aliud in ſententia videtur eſſe, aliud in verbis.) Ideo de ſcripto, & ſententia nominatur. Res autem tota ita habet: quia lex aut litē habet propter ſeipſam, aut propter alteram quæſtionem, aut in ſcripto, aut in volũtate. in ſcripto, aut apertum eſt, aut obſcurum, aut ambiguum. quod de legibus dicimus, idem accipiendum de teſtamentis, pactis, ſtipulationibus, omni denique ſcripto.

Et argumentorum præcepta pauca ſunt.) Quæ cui quæſtioni accommodentur, in ſecundo rhetoricorum expoſitum eſt.

Traditi ſunt, ē quibus ea ducãtur, duplices loci.) .i. in duo genera diuiſi.

Vni ex rebus ipſis.) Quæ artificiales dicuntur.

Alteri aſſumpti.) Id eſt, extrinſecus ad cauſam adhibiti: qui artis expertes dicuntur, de quibus in Topicis ampliſſime ipſe Cicero locutus eſt.

Tractatio igitur rerum.) Quæ eſt in orationis compoſitione.

Niſi ordiri orationem.) Id eſt, exordium orationis texere.

In quo aut concilietur auditor.)Id eſt,captet beneuolentiam.
Aut erigatur.)Id eſt,fiat attentus.
Aut paret ſe ad diſcendum?)Id eſt,docilem faciat.
Rem breuiter exponere.)Poſt exordium ſequitur narratio:in qua tria cuſtodienda ſunt,vt breuibus rem complectamur.
Et probabiliter.) Id eſt, vt credatur quod dicamus: & perinde fidẽ faciat oratio.
Et aperte.)Id eſt,vt dilucide,quicquid agatur poſſit intelligi.
Sua confirmare.) Quod poſt narrationem ſequitur confirmatio.
Aduerſaria euertere.)Vt cũ noſtra confirmauerimus,aliena refellamus.
Non perturbate.)Non fidem cauſæ auferamus.
Poſt omnia perorationem.)Quam Græci epilogon vocant.
Inflammantem.)Si accuſamus.
Reſtinguentẽmve concluderet)Si defendamus.
Difficile dictu eſt hoc loco.)Quoniam omnia paucis comprehendenda, & paucis hæc tradi non poſſunt.
Probabo primum eum,qui quid deceat videbit.) Id eſt,qui cuſtodiet τὸ πρέπον.
Nec ſatura ieiune,nec grandia minute,nec item contrà.)Quod omnium vitium longe peſſimum eſt à Græcis cacozelia appellatum.
Principia.)Id eſt,exordia totius orationis.
Nec hiſtorico.) Vbi hiſtorici delectãdi lectorẽ cauſa,veneres dicendi omnes conſectari ſolent.
¶Tenue filum.)Stilus ſit,inquit,preſſus. 18.a
Quãta ad rem,tanta ad orationẽ fiat acceſſio.)Vt qualis fuerit ſententia, talis ſit oratio.
Cum ea inciderit.)Subaudi ſublimis,magnifica.
Tum ſe latius fundet orator.)Illo amplo,& grandi dicẽdi genere vtetur: vt tamen omnia quæ ad cauſam accedunt,expoſtulare videbuntur.
Qui communes appellati.)Quibus vtitur orator antequam cõcludat,ſtatim cum ſua confirmarit,& aliena confutarit.
Eo quòd videntur multarũ iidem eſſe cauſarũ.)Subaudi,in eodẽ genere: inde etiam communes loci ſunt appellati,vt contra parricidam,contra ſacrilegum,contra furem.
Sed proprii.) Subaudi loci,qui ad vnamquanque pertinent quæſtionem de qua agatur,quæ hypotheſeos ſunt.
Quod Græce κρινόμενον. Latine iudicatio: quæ in omnibus ſeparata inuenitur cõſtitutionibus,præterquam in cõiecturali.in ea enim idẽ eſt cõſtitutio ipſa cõiecturalis,& ratio,& iudicatio,& firmamentũ:ideo ſubiungit,
Niſi cum de vero ambigitur.) Quod quæri coniectura ſolet.
Dicetur autem non Peripateticorum more.)Quoniam obſcurius,& neruoſius loquuntur Peripatetici,quàm oratores.
Augendis vero rebus.)Accuſando.
Et contra abiiciendis.) Cum defendimus.
Et pene infinite in perorando.) Quia tum amplificatione maxime opus in cõcluſione,ſi modo mouere affectus non enumeratione vti ſtudebimus.

Quod Græci ethicon vocāt.) Id eſt, morale, quod vix Cicero dicere audet: ita in principio diſputationis de Fato, Morata ſiquidem ſententia multū capi humanum genus conſueuit.

18.b ❨Alterum, quod idem patheticon.) quod Neoterici, tum paſſibile, tum paſſiuum vocant.

Quo perturbantur animi.) In affectus vocati ad odiū, ad miſericordiam, ad inuidiam, ad iram, & id genus alia.

Illud ſuperius.) Subaudi morale.

Come, iucundum.) Eſſe expedit.

Quo cauſæ eripiuntur.) Quoniam audiendo tam vehementer afficiūtur, vt contra dicere, ac ſentire poſſit nemo.

Familiari reo.) Subaudi Verri.

Non reſpondit Hortenſius.) Ipſum nanque defendebat.

Catilina in ſenatu accuſatus, obmutuit.) Vt ex ipſius inuectiuis apparet.

Nobis priuata in cauſa magna, & graui, cum cœpiſſet Curio pater.) Quia fuit & filius, qui Cæſaris partes ſecutus eſt.

Subito aſſedit, cum ſibi venenis ereptam memoriam diceret.) Vt ipſe Cicero in Bruto meminit. nam cum de ipſo cœpiſſet loqui, paulo poſt ſubiūgit, Memoria autē ita fuit nulla, vt aliquoties, tria cū propoſuiſſet, aut quartum adderet, aut tertiū quæreret: qui in iudicio priuato, vel maximo, cū ego pro Ticinia Cottæ perorauiſſem, ille contra me pro Seruio Næuio diceret, ſubito totam cauſam oblitus eſt: idque veneficiis, & cantionibus Ticiniæ factum eſſe dicebat.

Faciendum, vt iraſcatur iudex.) Subaudi aduerſario: & denique vt cauſa tulerit, omnes mouendi ſunt affectus.

Duriorum.) Vbi duræ res occurrerunt accuſandæ.

Mitiorum.) Vbi defendimus.

Nec in veritate crimē arrogātiæ extimeſcerem.) Quoniam quid fuiſſem aſſecutus, ſi memorem non putauero arrogantis eſſet

19.a ❨Vt me ipſe non teneam.) Vt affectum cohibere non poſſim.

Orationis lumina.) Schemata & tropos dicit.

Cum aut duplicantur.) Figuræ duplicationes multis modis fiunt. vnde illud Quintiliani, Verba geminantur, vel amplificandi gratia: vt occidi, occidi non Spurium Melium. Alterum eſt enim quod indicat: alterum quod affirmat. Vel miſerādi: vt, Ah Corydon, Corydon. & bona miſerū me (Cōſumptis enim lachrymis, tamē infixus animo hæret dolor) bona, inquā, Cnei Pompeii acerbiſſimæ voci ſubiecta præconis. Viuis, & viuis non ad deponendam, ſed ad confirmādam audaciam. Et ab hiſdem verbis plura acriter, & inſtanter incipiunt, Nihilne te nocturnum præſidium Palatii, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus, nihil horum ora vultúſque mouerūt? Et, Quis eos poſtulauit? Appius. quis produxit? Appius. Aut breuiter commutata ponūtur: vt abiit, exceſſit, euaſit, erupit. Aut ab eodem verbo, vt oſtendimus.

Aut in idem coniicitur.) Id eſt, ad id verbum deuoluitur, vt vltimo patuit exemplo.

Aut in vtrunque.)Cum & incipimus & deſinimus.

Aut adiũgitur idem iteratum.)Multæ etiã fiunt, variæque repetitiones: nam primorum verborum alterna repetitio, vt Vigilas tu de nocte,vt tuis conſultoribus reſpondeas:ille,vt eo quo intendit,maturè cum exercitibus perueniat. Te Gallorum, illum buccinarum cãtus exuſcitat, Tu actionem inſtituis:ille aciem inſtruit. Tu caues ne conſultores,ille ne vrbes,aut caſtra capiantur. Poſſunt media quoque reſpondere,vel primis:vt Te nemus Angitiæ,vitrea te fucinus vnda. Vel vltimis : vt, Hæc nauis onuſta præda Sicilienſi.cum & ipſa quoque eſſet ex præda. Reſpõdent & primis vltima. Multi & graues dolores inuẽti parẽtibus, & propinquis multi. Eſt & illud repetẽdi genus,quod ſemel propoſita iterat,& diuidit,vt Iphitus & Pelias mecum: quorũ Iphitus æuo Iam grauior, Pelias, & vulnere tardus Vlyſſi.epanodos Græce dicitur,noſtri regreſſionem vocant:vt,

Forte ſub arguta conſederat ilice Daphnis:
Compulerántque greges Corydon,& Thyrſis in vnum:
Thyrſis oues, Corydon diſtentas lacte capellas.

Et generibus fit iteratio, Magnus eſt labor dicendi,magna eſt res.

Aut cum ſimiliter vel cadunt verba.)In ſimiles deſinunt caſus:quæ figura Homœoptotos nominatur:vt Inueſtigata,comperta,patefacta:ſublata, deleta extincta.

Vel deſinunt.)Vt abiit,exceſſit,euaſit,erupit.

❡Aut multis modis cõtrariis relata cõtraria.)Antithetõ dicitur, Latine 19.b
ab aliis cõtrapoſitũ:ab aliis cõtentio. Non fit vno modo:nam & fit ſi ſingula ſingulis opponũtur: vt, Vicit pudorẽ libido,timorẽ audacia. & bina binis, Non noſtri ingenii eſt,veſtri auxilii eſt. & ſentẽtiæ ſententiis, Dominetur in cõcionibus:iaceat in iudiciis. Subiũgitur cõmodiſſime ea ſpecies, quã diſiunctionẽ dicimus, Odit porro priuatã luxuriã:publicã magnificẽtiã diligit.& ſunt ſimili caſu,diſſimili ſentẽtia in vltimo locati:vt, Quod in tempore male fuit,nihil obſit quin quod in cauſa boni fuit,proſit.

Aut cum gradatim ſurſum verſus redĩtur.) Hæc Climax à Græcis nominatur:hæc priorem habet partẽ, & magis affectatã : ideóque rarior eſſe debet.vt, Africano virtutem induſtria,virtus gloriam,gloria æmulos cõparauit. Et quale illud, Non ergo magis pecuniarũ repetundarũ,quàm maieſtatis:nec maieſtatis magis,quàm Planciæ legis:nec Plãciæ legis magis, quàm ambitus:neque magis ambitus,quàm omniũ legũ iudicia perierũt.

Aut cum demptis coniunctionibus.) Quæ figura Aſyndeton dicitur:vt Inueſtigata,comperta,patefacta:ſublata,deleta,extincta.

Aut cũ aliquid prætereuntes,cur id faciamus,oſtẽdimus.) Vt ipſe, Quid vero nuper cum morte ſuperioris vxoris nouis nuptiis domum vacuam feciſſes, nónne etiam alio ſcelere incredibili hoc ſcelus cumulaſti? Quod ego prætermitto,& facile patior ſileri,ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitiſſe,aut non vindicata eſſe videatur.

Aut cũ corrigimus noſmetipſos,quaſi reprehendentes,) Vt ipſe, Vnà ſedent, ex accuſatorum ſubſelliis ſurgũt,non diſſimulant,non verentur.de ſubſelliis queror? vnà ex domo prodeunt. Aut ſi eſt aliqua explanatio,vel

admirationis vel quæſtionis. quorum exempla frequentiora ſunt, ac manifeſtiora, quàm vt ſit aliquid proferre. Similiter cum idem nomen per caſus variatur.

Sæpe etiã vt extenuet aliquid.) Hoc figuræ genus,& quæ ſequũtur,poteſt apud Ciceronẽ quiſque ſibi inuenire: ſunt ſiquidẽ eius refertæ his figuris orationes:vt hominũ ſermones, moréſque deſcribit, quæ Ethopœia eſt.

Vt muta quædam eloquentia inducat.) Vt in Catilinã,patria loquẽs inducitur,quæ Idolopœia:ambæ autem Proſopopœiæ ſpecies.

Oratorem coerceat.) Subaudi aduerſantem cauſæ ſuæ.

10.a ¶ Sæpe etiã rem dicẽdo ſubiiciet oculis.) Vt Marci Cælii in Antoniũ,Illud nanque ipſum offenderunt temulẽto ſopore profligatũ, totis præcordiis ſtertentem,ructuoſos ſpiritus geminare, præclaráſque contubernales ab omnibus ſpondis tranſuerſas incubare,& reliquas circuniacere paſſim: quæ tamen exanimatæ terrore hoſtium aduentu percepto,excitare Antonium conabantur,nomen inclamabant,fruſtra ceruicibus tollebant.blandius alia ad aurem inuocabat,vehementius etiam nonnulla feriebat: quorum omnium cum voce tactũque oſcitaret,proximæ cuiuſque collũ amplexu petebat:neque dormire excitatus,neque euigilare ebrius poterat:ſed ſemiſomno ſopore inter manus Centurionũ cõcubinarũmque iactabatur.

Sæpe ſuprà feret.) Id eſt,vtetur Hyperbole:vt cum Cicero Charybdim, & Scyllam, Marcum Antonium vocat.

Significatio ſæpe erit maior quàm oratio.) Hæc Emphaſis dicitur.

Quaſi ſyluam vides.) Id eſt, totius facultatis oratoriæ materiã. nã ſicut corporatarum rerum omnium informis illa materia, ſylua vocatur: ita rudis,& indigeſta quælibet rerũ prima materia, ſylua nominatur: vnde & Statius cum materiam ad maiora ſcribenda ſibi membris informem ſuis comparaſſet,librum ſyluarum inſcripſit.

Sed hæc niſi collocata.) Suo loco digeſta,& numeris ſtructa.

Aſpirare non poſſunt.) Quaſi ſpiritu peruenire.nam aliter dicimus:vt Ouidius,Cœptis aſpirate meis.eſt enim fauete.

Occurrebat enim poſſe.) Præmunit hic Cicero aduerſum maledicos defenſione ſe:quòd cum ad grammaticam multa pertinentia dicturus ſit, aliquibus forte videri poſſit tantus orator nimiũ vileſcere: cum in tam humilem deſcendat locum, rationibus cur id facturus videatur oſtendit acutiſſimis.

Sed ſi profitear.) Id eſt,palàm proferam,ac præ me feram.

Primas eloquentia tenuerit.) Id eſt,primum ſibi locum defenderit.

Secundas iuris ſcientia.) Id eſt, ſecundum locum.

Cum in altera gratiæ.) Eloquentiam dicit.

Ea vero repugnante.) Si eloquẽtia iuri,inquit,ciuili obſtiterit,nihil poterit proficere.

10.b ¶ Alteros enim reſpõdentes.) Iuriſconſultos dicit.

Nos cõtra fortaſſe melius poſſumus.) Quare minus accuſandus:ac* cedo quid doceam.

Si quaſi in ludo.) Si doceas,inquit, quaſi in ludo:tum dignitate caret.

Sacrorum alienatio fiat.) Quod noſſe iuriſconſultum oportet.

At ius profitentur etiam qui neſciũt.) Quoniam totum eſt in prudentia poſitum.

Se valere diſſimulãt.) Cur ita, dicit ipſe: quia inquit, Lingua ſuſpecta.

Præ me tuli). Profeſſus ſum.

Cum abfuiſſem adoleſcens.) Vt in Bruto de ſe ait, Rhodũ ad Molonem ſe contuliſſe.

¶ De ſyllabis propemodum dinumerãdis.) Quia de pedibus, qui numeroſam reddunt orationem, dicturus ſum. 21.a

Sicut arborum altitudo.) Aptiſſima vſus ſimilitudine eſt Cicero.

Eſſe illa.) Subaudi altitudo ſine radicibus nõ poteſt: ita magna eloquentia ſine grammatices cognitione non poteſt.

Qui vetat Artem pudere proloqui.) Ita Horatius in arte poetica,
Cur neſcire pudens prauus, quàm diſcere malo?

Vt cum meæ forenſes artes, & actiones publicæ concidiſſent.) Quando Cæſaris dictatoris mandato adminiſtrabantur omnia.

Aut vt inter ſe quamaptiſſime cohæreant.) Ne aſper cõſonantium concurſus ſit, ne vocalium hiatus intolerabilis.

Extrema cum primis.) Extremæ antecedẽtis verbi ſyllabæ, cum primis ſequentis verbi ſyllabis.

Conficiat orbem ſuum.) Id eſt, clauſulam.

Comprehenſio.) Id eſt, Periodus ſiue clauſula.

Numeroſe cadat.) Id eſt, numero concludatur.

¶ Nec tamen fiat operoſe.) Id eſt, cum magna ſollicitudine. 21.b

Nam eſſet cũ infinitus.) Si quidẽ in omnibus clauſulis id obſeruandũ.

Tum puerilis labor.) Quia de ſentẽtiis potius, quàm de verbis debemus eſſe ſolliciti.

In Albutio.) Contra Albutiũ, vt Lucilius inducit: ipſiũſque Lucilii verba apponit.

Lexis cõpoſitæ.) Id eſt, coniunctæ dictiones: eſt enim nominatiuus pluralis lexis.

Vt teſſerulæ.) A teſſeris diminutiuum, quibus luditur in alea.

Pauimento.) Ita variate vt in pauimento vbi multæ impreſſiones inde quoque dictũ. nã pauire, ferire: vnde paucula, qua ſæpius areæ feriuntur.

Emblemate.) Impreſſione: nam ἰμβάλλω, imprimo.

Vermiculato.) Id eſt, minuto: ita enim Nonius veteres dixiſſe minutum oſtendit.

Sed tamen ſtilus.) Qui dicendi artifex eſt: vt inquit alibi Cicero, omnia hæc facilia reddet.

Nam in legendo oculus.) Pulcherrima cõparatio eſt, Quoniam ſicut oculus oſtendit animo quæ cogitanda, ita animus voluit, quæ dicẽda ſunt. adeò in gyrum noſtra voluitur cognitio: mens à ſenſibus capit: & ſenſus à mente promunt ſibi quæ velint.

Aut hiulcas voces efficiat.) Quod tum euenit, cum vocalis vocalem excipit.

Aut aſperas.) Cum conſona conſonantem admittit.

Quarum iudicium eſt ſuperbiſſimum.) Quia nihil magis ad intelligen-

tiam faciendam accommodatur, quàm aurium ſeñſus: quare niſi auribus, quod dicimus, blandiatur, plerunque etiam grauiſſima collabuntur.

Latina lingua ſic obſeruat.) Ideo Latina lingua inquit: quoniam non ita Græci, vt paulo poſt ipſe refert.

Qui vocales nolit coniungere.) Id eſt, vitare hiatum.

In quo quidam etiam Theopompũ reprehẽdunt.) Subaudi Græci. nam id Latini probant.

De induſtria id faciendum fuit.) Ne tam eloquentiæ, quàm diſputationi deſeruire videretur.

Qua mos eſt Athenis.) Ideo & Demoſthenis, & Hyperidis & Lyſiæ tales nobiliſſimæ adhuc extant orationes.

Vos accolitis.) Verſus eſt Næuii multimodis, vbi s litera ſubtrahitur.

21.a ¶ Duellum bellum.) Inde perduelles hoſtes vocitarunt.

Cum ſuperiores appellati eſſent ſemper Duellii.) Ita Quintilianus in primo eadẽ fecit ex duello bellũ: vnde Duellios quidam dixere Bellios.

Non vſus cauſa, ſed auriũ.) Non quia inquit, ita conſuetudine inoleuerit, ſed mulcendarum aurium cauſa.

Veſter axilla Ala factus eſt.) Qui primus ab axilla brachii nomẽ acceperat: inde per conciſionẽ, Ala factus eſt Publius Seruilius Ala. Apparet ergo vt à multis aſpiratur, aſpirari non debere.

Iá in vno capſis tria verba ſunt.) Nã cõpoſitũ à (cape) & (ſi vis) eſt verbũ.

Quid illud, non olet, vnde ſit?) Eleganter tranſtulit quod proprium eſt olfactus, ad animũ: ſicut audio, & video vſitatius eſt pro intelligo poſitum.

Obſcœnius.) Turpius.

Concurrerent literæ.) Subaudi m cum n.

Vt etiam modo, niſi (autem) interpoſuiſſem.) Si, inquit, dixiſſem cũ nobis: non, cum autem nobis.

Vt eſſet ſimile illis vobiſcũ, atque nobiſcum.) Id eſt, vt ſimilis eſſet cõpoſitio in plurali: quæ in ſingulari, ſi modo cõpoſita ſunt. ná per Anaſtrophen, omnes fere grãmatici pronũtiari oportere aiunt: licet ſub vno accẽtu, qui hæc reprehendunt, neſciant cur veteres ita loqui maluerint.

Nam Proh deûm.) Deûm pro deorum factum eſt.

Ita credo.) Pulchra ironia, Rectè, inquit, iſti corrigũt: quia inſcitia quadam hoc veteres factitauere.

Patris mei meûm factûm pudet.) Pro meorũ factorũ, per conciſionem.

Sed, vt iſti volũt.) Qui ſe antiquitatem correcturos arbitrẽtur imperiti.

Alter in Chryſe.) In fabula quæ ita inſcripta eſt à Chryſe patre Agamẽnonis amicæ, quæ Chryſeis dicta. vnde inter Achillem, & Agamemnonem grauiſſima orta contentio: vnde & Homeri tota Ilias emanauit.

Maiorum meûm.) Pro meorum.

Conſiliûm ſocii.) Pro conſiliorum.

Auguriûm atque extûm.) Pro auguriorum, & extorum.

Prodigiûm horriferûm portentûm.) Pro prodigiorum horriferorũ portentorum.

Armûm iudicium.) Pro armorum.

❡Quàm.)Pro quantum. 21.b
Cenſoriæ.)A cenſoribus conditæ tabulæ.
Dico nunquã.) Quoniam ſyncopis potius vtor:vtpote cōcinnius ita me loqui ratus.
Dua duorum corporum.)Ita Quintilianus recte dici dua pondo, & trepondo putat.
Duûm virûm.)Pro duorum virorum.
Quid verũ ſit,intelligo.)Id eſt,noui equidem quid recte dicatur,vt ipſa me iubet loqui analogia:ſed malo ſermonis leporem ſequi.
Quid quod ſic loqui,noſſe, iudicaſſe vetant.) Ideo vetant: quia conciſa ſunt,non integra.
Nec vero reprehenderim,Scripſere.)Hæc verba dualis eſſe numeri,more Græcorũ aliqui crediderũt: quos ipſe quoque inſcitiæ coarguit Quintilianus inquiens,Quanquã fuerunt qui nobis adiicerent dualem,ſcripſere,legere,quod deuitãdæ aſperitatis gratia mollitũ eſt:vt apud veteres pro male mereri,male merere. Ideóque quod illi vocant dualẽ,in illo ſolo genere conſiſtit: cum apud Græcos,& in tota verbi fere ratione, & in nominibus deprehendatur,& ſic quoque rariſſimus eius ſit vſus:apud noſtrorũ vero neminẽ hæc obſeruatio reperiatur,quin è contrario,Deuenere locos: &, Conticuere omnes:&,Conſedere duces,aperte nos doceãt nihil horũ ad duos pertinere:Dixere quoque(quanquam id Antonius Ruffus ex diuerſo ponit exemplũ)de pluribus patronis præco pronunciet. Titus vero Liuius circa initia ſtatim primi libri,Tenuere,inquit arcem Sabini:& mox,In aduerſum Romani ſubiere.Sed quẽ potius ego quàm Marcũ Tulliũ ſequar? qui in Oratore,Nõ reprehẽdo inquit,ſcripſere:ſcripſerũt eſſe verius ſentio
Eiſdẽ erat verius.)Nam cōponitur ab is,& demũ Priſciani teſtimonio.
Cur non medidiem?)Cum à medio:& die factum ſit.
Præter hæc duo verba.) Nam (a)præpoſitio , nunquam in au mutatur: præter quàm in aufero & aufugio.
Noti erant,& naui.)Nauus,prudens eſt:vnde nauiter, prudenter.
❡Ex vſu dicunt.)Quod ſignificat fere vtile.
In altero.)Si dicas ex republica,eſſet aſperitas. 23.a
Ex quo quidam percifum.)Vult ergo percæſum dici.
Inclytus dicimus breui prima litera.) Nõ quia IN poſitione producatur:ſed voce breui dicatur.Quatuor enim modis ſyllaba breuis vel lõga dicitur:cũ breuis vel longa eſt, in verſu accipimus. cũ natura, quale eſt cum Seruius inquit, Troiam primitiuum,corripi: deriuatiuum produci. cum vocem non modo flexam,ſed etiam acutã(quod plerũque fit) in breui habet ſyllaba,vt ſæpe veteres loquuntur Grammatici. & cum in pronuntiatione, voci moram attribuimus , vel celeriter procurrimus: vt hic. Cuius rei Aulus Gellius,Quintilianus,Seruius,Diomedéſque meminerunt: vbi & Ciceronis teſtimonium afferunt.
Purrum ſemper Ennius.)Nam non y Græca litera veteres vtebantur: ſed pro ea u ponebant.Quod ex Plautina fabula,quæ Amphitryo inſcribitur,licet etiam intueri. nam cum nomen fabulæ ex argumẽti primis

verſuum literis ſignificare Plautus conſueuit, in hac dictione pro y Græca litera, u poſuit, cum inquit, Vterque deluduntur dolis mirũ in modũ.

Phruges.) Quia phrux, non phryx dicebant.

Nunc & duas.) Quoniam ipſa aſpiratio Græca eſt poſt conſonantes, vbi Græcæ literæ aſpiratæ correſpondent.

Barbaris caſibus.) Eſt ſiquidem Phryx barbarum.

23.b ¶ Poſtremam literam detrahebãt.) S ſcilicet. in Lucretianis verſibus ad huc inuenias frequentiſſime factum.

Qui eſt omnibu' princeps. non omnibus.) Vt nunc.

Quid ab ipſa tandẽ arte, & doctrina poſtulari putamus?) Hoc dicit, Cum imperita multitudo hãc auribus ſuauẽ inueniret pronũtiationẽ, quid nos facere par eſt, qui ab ipſa doctrina exculti, & politi, debemus ita longe melius, ſicut poſſumus, hæc adhibere?

In his ſenſus artem.) Senſus exterior, qui aurium eſt.

Voluptas eorum.) Qui nos audiunt, à quibus probari deſyderamus.

Sonus, & numerus.) Sonus quidem, qui in ſingulorũ delectu eſt verborum: numerus, qui eſt in copula verborum.

Superat Tmolũ) Mõtẽ Ciliciæ, qui & Tinolus vt ait Pli. prius dicebatur

Aſias arua tenet.) Genitiuus eſt Aſias.

Quæ ſiue caſus habent in exitu ſimiles.) Quæ Homœoptota paulo antẽ diximus appellari.

14.a ¶ Siue paribus paria redduntur.) Quæ ſtatim memorabuntur.

Eſt enim iudices hæc nõ ſcripta, ſed nata lex.) Scripta & nata, ſimiles caſus: & paria paribus correſpondent.

Quam non didicimus, accepimus.) Et quæ ſequuntur.

Sed etiã verſus efficitur. Eã, quã nihil accuſas, dãnas.) Dimeter eſt Iambicus ſcazon: (eã) pro vna ſyllaba ponitur, vt ſæpe eo modo loquũtur poetæ.

Cõdemnas dixiſſet, qui &c.) Quoniã vna ſyllaba ſuperat: ſed tamen tales apud Tragicos, & Lyricos, præcipue Pindarum verſus inuenias. nã Dimeter macrocatalectus verſus eſt. Sane hæc ipſa exẽpla, & enthymemata à loco, qui dicitur à contrariis, ipſe volens oſtendere, in Topicis poſuit.

Bene quãm meritam eſſe autimas, dicis male mereri.) Et hic Trimeter eſt Scazon, vbi facta eſt cõciſio verbi autumas, pro eo dictũq; autimas. ſũntque omnia hæc interrogatiue legẽda, vt enthymema fiat à cõtrariis.

Id quod ſcis, prodeſt: nihil id quod neſcis, obeſt.) Similiter Iambicus eſt verſus Trimeter, non quo comici, Tragicique vtantur, ſed Iambographi: ſiquidẽ apud Comicos Iambus, & ad Iambi tradendã velocitatẽ Spõdeus adhibetur: ita vt nõ de ſede ſecunda cederet aut quarta Iambus, & vltimus ſemper ſit Iambus cũ reſolutione aliorũ pedũ. propter indifferẽtem enim vltimã, etiã Pyrrhichius in fine ponitur: & propter reſolutionẽ Iãbi vbique Tribrachus, ac per reſolutionẽ Spondei vbi Spondeus, ibidem Dactylus, Anapæſtus, & Proceleuſmaticus.

Quod ſcis, nihil prodeſt: quod, &c.) Trimeter quoque hic Iambicus eſt.

Numerũ oratoriũ neceſſitate ipſa efficiũt.) Ideo non mirũ dicit in arte poetica Ariſtoteles, qui ait Iãbicũ ideo metrũ videri primo inuentũ, quòd plerũque ita loquimur, vt neſciẽter, imprudẽterque in ipſum incidamus.

In quarto accuſationis.) Subaudi in Verrem.

Quod qui non ſentiunt.)Quæ fere ſunt cũ clauſula minor eſt, quàm vt vno poſſit ſpiritu pronuntiari:aut plane ad ſyllabas ipſas retulit.

❡Non erat hoc apud antiquos.) Hoc ex verbis refert illorum Cicero, quos ſemper carpit. 24.b

Illa nobis ſit,credo,repetenda.)Quæ nulla colorum varietate diſtincta: quod quàm turpe viſu,tam ridiculum auditu fuerit.

Nec ego id quod deeſt antiquitati, flagito potius.) Hoc dicit, Sunt aliqua veterum,quæ velim vt exempla.deſunt eis aliqua,quæ in nobis perfectiora ſunt:quæ quidem non poſco.

Quàm laudo.) Quia ſunt alia pluris faciẽda,quàm quæ deſunt.

In verbis,& in ſententiis.)Subaudi grauibus ipſorum.

Quàm in concluſione ſententiarum.)Quàm vt ſententiæ quibuſdã numeris teneantur,vinciantur,concludantur.

Quam non habent.)Non enim numeros vllos norunt.

Inuẽta cõcluſio)Inuẽtus numerus. Atq; vſurpata)Id eſt,in vſũ veniſſet

Sed habet nomen inuidiã.) Odioſus hominibus numerus vbi in iudiciis hæc quæri videantur.

Hoc freti iſti.)Hoc ſolatio ſublati,qui numeris vti neſciunt.

Quàm cum ſententia pariter excurreret)Subaudi donec ſuo numero renunciatur:ac potius ipſam malimus interſcindere ſententiam.

Sed plerunque caſu.)Quippe qui neſciunt ſe illis vti.

Sæpe natura.) Quia vt eorũ natura ac dicẽdi concinnitate delectatur,ita ſæpe in numerum imprudenter delabitur.

❡Vetera contẽnenti.) Nam ſi Horatio credimus tradenti,Liuii Andronici ridet Ennius poemata,& Faunos illos,atque Aborigines. 25.a

Ante hunc.) Subaudi numerũ:vt Ennius, qui veteres inceſſebat: ſed vt nunc eruditi loquuntur oratores.

Non eſt eis ſatis non contemni.)Ignaui prorſus,& ridiculi, inquit, homines,cum ad hanc dicendi virtutem aſpirare non potuerint,non eſt ſatis eis quòd non contemnuntur,quemadmodum fieri oportuit:ſed etiam laudari quòd neſciant,volunt.

Qui nihil illorum.)Quos ſe imitari dicunt:cum vitam quidem imitentur,virtutes vero relinquant. Miram Cicero increpationem adhibet aduerſum iſtos, quos non inſcitiæ modo accuſat, quòd numeris vti neſciãt:ſed etiam inſaniæ,qui vitia à virtutibus diſcernere non queant.

Tam inhumanas.)Id eſt,incultas doctrina. nã humanitas, doctrina appellatur,vt tam Aulus Gellius,quàm Nonius Marcellus probant veterum authoritate,quibus dicendi eſt attributa authoritas.

Ephorum,& Naucratem.)Hiſtoricos Iſocratis diſcipulos.

Quis porro Iſocrati eſt aduerſatus infenſius?) Et perinde ſiquid in numeris Ariſtoteles vidiſſet improbandum, cum inimicus eius Iſocrates numerorum fuiſſet ſtudioſiſſimus:an id tacuiſſet,inquit, vel potius aſperrime non fuiſſet inſectatus?

Is igitur.)Subaudi Ariſtoteles.

Atque artifex.)Quia de arte dicendi libros reliquit.

Quis ergo iſtos ferat?) Subaudi in calumniam numeros adducentes.

Niſi omnino hæc eſſe ab eis præcepta neſciūt.) Iucunde Cicero maxime eos coarguit ignorantiæ, quòd neſciant, qui etiā de numeris ſcripſerint.

Nec vero aliter exiſtimo.) Quàm ab inſcitia proficiſci.

Nec verò multitudo pedes nouit.) Imperitum vulgus, inquit, haudquaquam nouit pedes.

15.b ¶Cum enim videret orator.) Numerorum iam originem aggreditur.

Quod ab his vere.) Eatenus vere aiunt, quatenus dicūt numeris delectatum Iſocratem. Quatenus ipſum autem primum numeris vſum ferunt, falluntur: ſiquidem alii ante Iſocratem vſi ſunt numeris.

Princeps inueniendi fuit Thraſymachus.) Primus inuenit numeroſam, inquit, orationem Thraſymachus. huius meminit Plato in dialogis.

Similiter definita.) Quæ Homœoteleuta diximus appellari.

Sed his eſt vſus intemperantius.) Quod nimius in eis fuerit.

Feſtiuitatibus.) Dicendi veneres, feſtiuitates Cicero appellat.

Prope enim centum confecit annos.) Panathenaicum enim ſcribens, nonageſimum & quartum agebat annum: velut ipſe de ſe locutus, inquit, ἡγοῦμαι γὰρ οὐχ ἁρμόττειν οὔτε τοῖς ἔτεσι τοῖς ἐνενήκοντα καὶ τέσσαρσιν ὧν ἐγὼ τυγχάνω γεγονὼς, οὔθ' ὅλως τοῖς ἤδη πολιὰς ἔχουσιν, ἱκανὸν τὸν τρόπον ὅτι λέγειν.

Relaxat à neceſſitate numerorum.) Quoniam, vt ipſe ait, talis oratio ſeni non congruat.

16.a ¶Ipſi ſibi imitandi.) Id eſt, ſequendū fuit eis eam concinnitatem, quam ſemel vſurpaſſent.

Aures enim, vel animus.) Alii enim cōcentum muſicum auribus tātum iudicari cenſuerunt: alii ſola ratione: alii porro melius tum ſenſu, tum ratione, quæ animo inſedit, putauerunt.

16.b ¶An diſpares numeri.) Id eſt, diſſimiles in his omnibus inueniantur.

Vt numerus interuallis.) Longarū & breuium, vt in muſicis diaſtemata.

Quæ Græci vocant χρώματα.) De quibus ſuprà abunde dictum eſt.

Finitimū eſt numero.) Tam enim figurata, quàm numeroſa oratio ſplēdidam reddunt orationem.

Per ſe plerunque perfectum eſt.) Nam luminibus oratio, id eſt, tropis & ſchematis per ſeſe elegans, & ornata ſatis apparet oratio.

Iniquum eſt quod accidit non cognoſcere.) Admodum, inquit, alienum eſt non cognoſcere, quo maxime ſenſus noſter afficitur.

Neque enim ipſe verſus ratione eſt cognitus.) At vt Lucretius putat, ex auium concentu, homines cœperunt primo, ipſique modulate aliquid proferre.

Notatio naturæ.) Quæ fuit in ſenſu.

Et animaduerſio.) Ratione comprehenſa.

Peperit artem,) Ita ars ortum habuit.

Qui λυρικοὶ à Græcis nominātur.) Nam in his maxime cantilenæ diuerſa harmonia eſt.

Lyrici.) Quòd ad lyram verſus canerent: ſicut etiam à modulatu Melici ſunt nominati.

17.a ¶In Thyeſte.) Tragœdia veteri: Latina vel Ennii, vel Pacuuii, vel Ac-

cii alteriſiſve fabula.

Cum tibicen acceſſit.)Cum ad tibias canuntur verſus, vt etiam cantu teneatur auditor.

Quo eſt ad inueniendum difficilior in oratione numerus.)Quoniam numero Comœdiarum adhuc obſcurior.

Itaque tranſlata, aut facta.)Quoniã hæc admodum neceſſaria erant, quæ in omni oratione erant vſurpanda.

Quandam palæſtram.)Quæ exercendi corporis cauſa inuenta eſt.

Et extrema liniaméta orationi attulit.) A pictoribus ſumpta tranſlatio: hoc eſt, abſoluit ita orationem, vt in ea polienda nihil amplius deſyderaretur.

Tum ſtabilis.)Quia ex longis, vt ex Spondeis, vel Moloſſis.

Tum volubilis.)Quæ ex breuibus, vt Pæanibus quatuor, vel Iambis aut Trochæis.

Nam circuitus.)Quem Græci Periodon, Cicero multis appellat nominibus: modo enim clauſulam, modo circuitum, modo comprehenſionem, vt aliter etiam vocare ſolet.

¶ Nullus eſt igitur numerus extra poeticos.) Id eſt, qui pedibus eiuſmo- 27.b
di conſtet, atque conficiatur: quibus etiam ipſi vtuntur poetæ in verſibus.

Nam omnis talis eſt.) Subaudi, numerus. nam ſicut hanc pedes, quam ipſe aperit habent ſectionem: ita numeri, qui ex pedibus conſtant, habeant neceſſe eſt.

Parem pedis, aut æqualem eſſe.) Vt in Pyrrichio Spondeóque.

Aut altero tanto.) Vt in Trochæo, & Iambo.

Aut ſeſqui eſſe maiorem.) Vt Pæanes quatuor. eſt & tripla proportio, vt in Amphibracho: & ſeſquitertia, vt in quatuor Epitritis, vnde etiam nomẽ habuerunt Epitriti.

AEqualis dactylus.)Quia vna duorum temporum, cum duobus temporibus comparata, æqualem proportionem facit.

Duplex Iambus.)Quia duo tempora cum vno comparantur.

Seſquiplex Pæan.)Quoniam tria tempora cum duobus conferuntur.

Qui pede in orationem cadere quî poſſunt?) Ac ſi dicat, nullo modo accidere poterit. hoc dicit, non quin alii quoque cadant: ſed ſatis habuit aliquos oſtendere. ideo etiam ſubiungit, Incidere vero omnes in orationẽ etiã ex hoc intelligi poteſt.

Quod vehementer eſt vitioſum.) Quoniam dum ſoluta eſſe debet oratio, vitioſe verſus pangitur.

Neque exaudimus noſmetipſos.)Non ſuſpicimus quid dicamus.

Senarios vero.) Id eſt, Trimetros Iambicos.

Et Hipponactæos effugere vix poſſumus.)Hipponactæum, ab Hipponacte Iambographo carmen appellatum. Eſt autem metrum Iambicum Hipponactæum, vt Manlius inquit Theodoricus, quod repetit pedes ex lege in aliis cõprehẽſa: & additur ei in fine pes bacchius, Ibis Liburnis inter alta nauium recurrens. Eſt etiam alterum Iambicum Hipponactæum, quod à nobis comprobatur, in quo ſextus pes Spondeus ponitur. huius exemplũ, Hic non Iambum reddidit pedem ſextum.

Sed tamen verſus, vitioſum genus.) Veruntamen, inquit, vitioſe verſibus vtimur.

Sed etiam Anapæſta.) Subaudi carmina. Sane in Anapæſtico metro, vt idem Manlius Theodoricus inquit, nullum pedem ita congruere, vt Spondeum videmus. nam quanuis Dactylum in hoc metro à quibuſdam Græcis poſitũ inuenimus, eo tamen adhibito, confragoſius quiddam reſonat, & durius. Itaque tametſi Dactylus, atque Anapæſtus ſunt tẽporibus pares: id tamen auriũ ſenſus, cui eſt maxime parẽdum, efflagitat, vt quẽadmodũ intromitti in metrũ Dactylicũ, ne eius ſuauitatẽ corrũpat, Anapæſtus non poteſt: ita metrũ Anapæſticum, ne eius gratia minuatur, Dactylo inhoſpitale erit. accõmodatiſſimus vero Spondeo in hoc metro locus primus: cæteri atque omnes pedes Anapæſti. ita tamen vt pro vltimo pede, ſicut in Trochaico metro, vna tãtum ſyllaba conſtituatur. primo autẽ metrum Anapæſticum, aut Dactylicum ab Hexametro metro ordimur. huius exemplum, Alte ſuperemicat AEtna, Polóque propinquat. Hæc Manlius. Non me fugit hic de hoc metro poſſe alia plura dici: ſed quod ad hunc locum attinet, pluribus dicendum non fuit.

Anapæſticus is, qui Ariſtophanẽus nominatur.) Ariſtophaneus conſtat monometro, vel dimetro: vt Optima Calliope.

Sed tamen hic corrector.) Ironicos (hic corrector) quoniã dum alios corrigit, in eo, in quo corrigit, vitio, ipſe reprehendendus.

28.a ¶ Sunt enim qui Iambicum putent.) Vt Ariſtoteles.

Quòd ille Dactylicus numerus hexametrorum magniloquentiæ ſit accõmodatior.) Sicut Demetrius Phalereus putat.

Profectus ex optima diſciplina.) Subaudi Iſocratea.

Et trochæum.) Choreus aliquando Trochæus, aliquando Tribachus appellatur.

Alteram nimis incitatam.) Quæ ex choreis, id eſt, Tribrachis.

Alteram nimis tardam.) Quæ ex Spondeis.

Priores errant.) Ideo non mirandum ſi numeri nondum eis ſatis noti.

Heroum numerum.) Qui ex Dactylis conſtet, vel Spondeis. Trochæum autẽ, qui eſt eodẽ ſpatio, quo choreus. vterque enim tribus cõſtat tẽporibus.

Cordacem appellat.) Id eſt, laſciuam, & procacem exultationem: quòd in breuitate grauitas nulla ſit.

Ita Pæana probat.) Propter dictionis longitudinem.

Aut ſeſquiplex.) Qui ab aliis ſeſqualter etiã dicitur Latinis: Græce autẽ ἡμιόλιον: vt tria ad duo, triginta ad viginti: in quibus totum & dimidia alterius pars continetur numeri ſuperparticularis. quis autem hic in pedibus metiendis ſit, ſicut & duplus, & triplus, & ſeſquitertius, au par: iam dictũ.

Iambus enim, & Dactylus in verſum cadunt maxime.) Hoc nõ dicit quin reliqui quoque verſum faciant: ſed quia hi coniuncti faile verſum facere dinoſcantur, multi Iambi, multíque Dactyli.

Pæan autem minime eſt aptus ad verſum.) Atqui Pæanicum etiam metrum dicimus. intelligendum ergo verſum, qui ſonitum aliquem poeticum habeat: & eo metro rariſſime quoque vtuntur poetæ.

38.b ¶ AEqualem Dactylo.) Subaudi temporibus: nã & æqualis eſt etiã ſectio.

Nec enim poſſemus effugere animaduerſionem.) Quia cum ſimilibus omnes clauſulæ pedibus terminarētur, deprehenderetur dicendi aucupium: & proinde vbi vere dicere videri velles, ludere viderere.

Alterum nimis eſt vinctum.) Poema.

Alterum nimis diſſolutum.) Quod ad ſermonē pertinet: ideo neutro genere protulit: quia ad rem, non ad ſermonem dirigit cogitatum.

Ab altero non delectere.) Sermone.

Alterum óderis.) Cum ſimile videas poemati.

Optimus author.) Subaudi Ariſtoteles.

Hi ſunt inter ſe miſcendi.) Iambus, Dactylus, Pæan.

Et quadrandæ orationis induſtria.) Sicut enim quadrata forma maxime ſtabilis eſt (vnde & eā Plato terræ aſcribendam eſſe cenſuit: quia, quanquā iactes, & voluas, firmatur) ita inde quadrare, conuenire dixerunt veteres.

Quæ latebit eo magis.) Hoc dicit, Aurium quod quærimus aucupium, occultabitur, ſi pondus erit in verbis, atque ſententiis.

Qui tamen ſi abeſſet.) Si nullus foret numerus, propter grauitatē tamen verborum, & ſententiarum aures ad audiendum intentæ eſſent.

¶ Ad numeros proxime accedit.) Siquidem ex pedibus conſtant numeri: nec pars vlla vacat pedibus. clauſula vero ſatis habet, ſi primordia pedibus conſtent, atque adeo verſuum primordiis: fines pedibus concludantur verſum non terminantibus. 29.a

Tanquam tibicini percuſſionum modi.) Vbi percuſſione digitorum breuitas, & longitudo ſyllabæ oſtendatur.

Ponendus eſt enim ille ambitus, non abiiciendus.) Quod fieri videbitur, ſi ſola vltima ſint numeroſa.

Non erit difficillimū.) Id vere. nam quoquo modo ſe quiſpiam exercuerit, ita dicit. Vel adeo verū eſt, vt nobis frequentiſſime ſcribentibus verſus, extēporalis quædam verſum dicendi facultas emanet: verba concurrunt ad illā afferendam ſententiā, ita vt mens ipſa, qua nihil celerius dici poteſt.

Spectare debent ad vltimum.) Quoniam pars vltima potiſſimum mouet audientem.

Incitatior.) Si ex breuibus conſtet.

In reliquis ornamentis.) Quæ ſunt in ſono verborum, & figuris.

¶ Ternæ autem ſunt vtriuſque partes verborū.) Id eſt, in tria genera verborum diſtribuitur ornatus, vt ſint tranſlata, vt nouata, vt priſca: addunt etiam alii, vt alibi ipſemet Cicero, propria: ſed ſubiungit, 29.b

Nam de propriis nihil hoc loco dicimus.) Quoniam ea magis humili cōueniunt characteri.

Concinnitas.) Vt ſupra oſtenſum, cum commode copulantur.

Aut conſtructione verborum.) Vt habent contraria.

Si quando: ſemper.) In grandiloquo, ſubaudi: ne ſibi ſit ipſe Cicero contrarius: ſupra enim humilē characterē ait longe abeſſe à numero oportere.

In tota continuatione verborum.) Id eſt periodo.

Quorum.) Subaudi, verſuum.

Imparibus, an æqualibus.) Quibus periodus conſtat.

¶ Déque eorum particulis.) Id eſt, cæſis ac membris. 30.a

Remotis igitur reliquis generibus.) Demonſtratiuo, ſiue Panægyrico,

& deliberatiuo:vel etiam aliis generibus,vt dialogorum,& id genus diſputationum.de iudiciali duntaxat genere loquimur.

Appellamus ἐπιδεικτικόν.) Id eſt demonſtratiuũ, quod alii etiam laudatiuum:quia Græci encomiaſticon vocant.

In quadrum.)Id eſt aptum,& concinnum,vt ſuprà expoſuimus.

Genus autem hoc orationis.)Subaudi voluptariæ.

Detrahit præterea actionis dolorem.) Quòd ludere in cõpoſitione videare.dolorem autem:quia ſeu accuſes,ſeu defendas,dolor exuſcitatur.

Aufert humanum ſenſum.)Id eſt,ſenſus affectum,qui fere in humano genere excitari ſolet.

30.b ¶Si aut laudandum eſt aliquid ornatius.) Quia ea pars demõſtratiui eſt generis,cui numerus potiſſimum accommodatur.

Vt nos in accuſationis ſecundo.)Subaudi in Verrem.

In amplificanda re.)Quæ quatuor fere modis fieri ſolet:aut incremento, aut congerie,aut comparatione,aut ratiocinatione.

Ab oratore iam obſeſſus eſt.) Hoc eſt,non in exordiis, cum attentio,docilitas, & beneuolentia quærenda:ſed cum iam factus auditor in oratoris videtur poteſtate, vt inſidietur oratori, & obſeruet ne quid dicat,quod minime cauſæ conuenire arbitretur.

Non inquirit,quod reprehendat.) Id eſt,non circunſpiciens intentus, ad ſingula quærit quid ſibi perſuadeat.

Hæc autem forma.)Subaudi,in cauſis numeroſe loquendi.

Transferenda tota dictio.)Totus is loquendi modus.

Cum Græci κόμματα & κῶλα nominent.)ἀπὸ τοῦ κόπτειν,id eſt,ab incidendo.& cola,membra à noſtris dicuntur.

In omnibus hoc fit artibus.)Vt verba nouentur, transferẽturque:vt geometres,rhombum figuram illam quadratam vocant,à rhombi piſcis ſimilitudine.arithmeticus,dociclas numeros,quòd lateris gerant effigiem. muſicus,à numeris conſonantias appellauit ſeſcuplam, ſeſquitertiam, ſeſquioctauam,duplam,triplam,quadruplam,ob illorum menſuram numerorũ. Aſtronomus,argumentum,quòd ex eo,in quo loco ſol ſit arguatur,à dialecticis,vel oratoribus ſumpta ſimilitudine: & ita in reliquis,ne ſim iam in enumerandis locis nimius.

Fluit omnino numerus à primo.)Quo modo autem fluat,oſtendit.

Cum incitatius breuitate pedum,tum proceritate tardius.) Id eſt,longis ſyllabis tardius.

Curſum contentiones magis requirunt.) Confirmatio,inquit, & confutatio magis exigunt vt procurrat oratio.

Expoſitiones rerum, tarditatem.) Quia grauiter, ac ſine affectu efferri debent.

Qui Dichoreus vocatur.) Id eſt,bini Trochæi coniunguntur:quod ipſe exponit,cum inquit,

Id eſt è ſingulis longis,& breuibus.)Nam vt ſuprà quoque Choreus,etiã Tribrachus appellatur.

31.a ¶Sed in orationis numero.)Si Trochaicum feceris metrum.

Cadit autē per ſe ille ipſe præclare.)Dichoreus inquā,ſi clauſulā concluſerit.

Me ſtante.) Iam ponit eius quod dixit exemplum Carbonis,quem in Bruto facundum fuiſſe memorat:cuius per inciſa,& membra, ſtructam numeroſe clauſulam metitur.

Pœnas perſolutas.)In duos Trochæos concluditur,Spondeo antecedente.& quoniam(perſolutas)vltima ſyllaba longa eſt:vt Spondeus potius videatur,ſubiungit,

Nihil enim ad rem extrema illa longa ſit,an breuis.) Quoniam ita etiam in verſu libere ponitur:ſecus autem Quintiliano videtur, qui ait, Si longa ſit,quiddam videri ſibi vberius ſonare,quàm ſi breuis.qui accedere Ariſtotelicæ videtur eatenus ſententiæ, quatenus Pæan quartum probat Ariſtoteles in vltima clauſulæ parte collocari. Nobis vero Cicero ipſe prudētiſſime dixiſſe viſus eſt: ſiquidem ideo breuis, pro longa haberi etiam à muſicis ſolet:quod mora quadam fit, donec alia exordium ſibi ſumat clauſula, quæ recte breuem videri longam facit.

Deinde,Patris dictum ſapiēs,temeritas filii cōprobauit.) Quæ Carbonis clauſulæ pars extrema Dichoreo terminata, tantum clamorem, inquit Cicero,excitauit,vt admirabile eſſet.

Ordinē immuta.)Ne ſit in poſtrema clauſula Dichoreꝰ:ſed ſit Pæā quartus,Cōprobauit filii temeritas. Iam nihil erit.)Subaudi quod probes.

Sed id crebrius fieri non oportet.)Ne ſimilitudo ſatiet.

Et eius æqualis Pæan.) Quia totidem temporum, non tamen ſyllabarū.

Qui numerus in primo viget.)Primus,inquit,Pæan, in principio clauſulæ:vt eſt,Incipite,definite.

Totidem breuibus,& longa.) Vt eſt temeritas,facilitas,agilitas.

Cenſent veteres.)Vt Ariſtoteles.

Hebetior videtur,& tardior.) Ideo etiā in Iambico admiſſus,vnde Hora.

Tardior vt paulo,grauiórque veniret ad aures,
Spondeos ſtabiles in iura paterna recepit.

Et non expertem dignitatis gradum.) Eſt ſiquidem in Spōdeo grauitas.

Paucitatem enim pedum.)Quia cum ſit duarum ſyllabarum,bis tantum poſitus,facit numerum,propter longarum tarditatem.

¶Ne Iambus quidem.) Recte Iambus ante Dactylum collocatur:vt pro 31.b
Marco Marcello,Ipſe finem hodiernus dies attulit.

Par choreo.)Id eſt, Tribracho. Sed ſpatio.)Id eſt,temporibus.

Si eſt proximus à poſtremo.)Quia tum verſus videtur heroicus.

Nunquam enim intereſt vter eorum ſit in pede extremo.) Propter indifferentem, vt diximus,ſyllabam vltimam,non intereſt ſitne vltimus Spondeus,an Trochæus.

Pæana qui dixit aptiorem.)Pæana, inquit, quartū, qui dicit in extremo collocandum propter indifferentem vltimam.

Vidit parū.)Hoc Ariſtoteles ait:cui Quintilianus aſtipulatur,vt iā ſupra diximus.

Numerus à quibuſdam nō pes habetur.) Et proinde exiſtimant ſolū hūc eſſe ponendum. Occurretur ſatietati.)Cuius mater eſt ſimilitudo.

Quod antè dictum eſt concinnitatis compoſitione.)Quia aptā diximus, inquit,ſtructuram compoſitione concinnitatis,id ita intelligendum:quòd tametſi numerus à nobis fiat,non is tamen quæſitus,ſed dū verba ſtruimus, ſponte ſe numerus obtulit.

Leue præſidium eſt.)Pyrrhichius ante Pæona primum,propter vltimam indifferentem, quæ à monoſyllabo excepta,partem dictionis facit.

31.a ¶Apte numeroſéque dixerũt.)Sicut Dionyſius Halicarnaſſeus eos locutos videri plerunque vult.

Alterum ſi fit.) Vt è numeris conſtet,vt iam diximus,fuerit vitioſum.

Alterum niſi ſit.) Vt ſit numeroſa è quatuor fere partibus: aliquãdo ſimplex eſt periodos,& dicitur monocolos,vt Demetrius Phalereus ſcribit:aliquando duobus membris,& dicitur dicolos: ſi tribus, tricolos: ſi quatuor, tetracolos:vltra non progreditur.

Quàm ſatis ſit.) Quàm vno poſſimus pronũtiare ſpiritu: ideo longiſſimi ſpiritus fuiſſe Demoſthenes arguitur,quòd periodis vtatur longiſſimis:ergo erit fere,inquit,ex quatuor hexametris.

Membratim volumus dicere.) Vbi vrgendũ & cõtentioſius dicendum ſit.

32.b ¶Niſi interuallo dixiſſet,ipſi prodeant.)Quoniã dicendo Miſſos faciant patronos,aliquantulum conquieuit:inde intulit,Ipſi prodeant. quòd ſi cõtinuus pronuntiatione fuiſſet ſpiritus,trimeter erat Iambicus:ſed numeroſius,inquit,erat,Prodeant ipſi,Creticus vt ſit ante Spondeum.

Cur clandeſtinis conſiliis.)Ex Craſſo ſumpta ſunt exempla.

Non longa.)Ab inferiore pede.Eſt enim ordo verborum, Non longa cõprehenſio eſt.

Et Craſſus quidem ſic plerunque dicebat.)Grauior enim ex longis,vt diximus,fit oratio.

Domus tibi deerat?at habebas.)Similiter deſinens.

Tanquã crepidine.)Tanquã fornicato opere,vt rotunda fiat conſtructio: quæ cõcluſa eſt gemino Trochæo,Iãbo antecedẽte,Fortunas tuas æſtimaſti

At diſpondeo proximum illud.) Quod membratim enuntiatũ eſt, id diſpondeo terminatur,Inſanus,inſaniſti.

Nam in iis, quibus vt propugnaculis.) Recte tranſlatio facta à propugnaculis,vt inciſa,vt membra, tanquã propugnacula antecedant:inde maior vis infertur ex vocũ ingeminatione per quandam,vt ipſe ait,crepidinẽ.

Sæpe enim ſingulis.)Subaudi pedibus.

Binis:& vtriſq; .)Hoc eſt,ſingulis:&(binis)poteſt addi pes medius:quod in metris fieri ſolet macrocatalectis.

Non fere ternis amplius.)Non excedunt tres,inquit,pedes.

Cum aut arguas,aut refellas.)Id eſt,in argumentationibus.

Quia non poteſt eſſe breuior.)Quàm vt ſit dicolos.nõ ſimplex membrũ habere putat Cicero: Demetrius inde Phalereus ipſam Monocolõ appellauit.

33 a ¶Interponit ſe raro numeroſa comprehenſio.) Raro,inquit,vbi mẽbratim dicas,interponitur clauſula numeroſa,quæ fructum oratori ferat,quæ palmam patrono comparet.

Non quin iidem ſint numeri.)Cadũt enim numeri ſub tactũ,ſub viſum, ſub auditum,vt arteriæ,ſaltatio, & ſonitus ſiue ore ſiue inſtrumento fiat.

Ne infinite feratur vt flumen oratio.) Sed decore numeri tanquam habenis retineantur.

Interductu librari.)Iactari,quaſi ſingultu.

Vt enim athletas.)Id eſt,pugiles.

Habeat palæſtram quandã.)Quæ ludendi,non feriendi cauſa adhibetur:

ſed incurſandi,ſubducendíque per ſeſe quædam dexteritas eſt.

¶Nec plagam grauem facit.)Argumentis iaculando. 33.b

Niſi petitio.)Id eſt,inuaſio,vt cum aduerſariũ inceſſimus,apte faciamus.

Nec ſatis tecte.)Ab aduerſarii argumentis. Declinat.)Subterfugit.

ἀπαλαίστους Græci vocant.)Id eſt,Palæſtricæ agilitati minime idoneos.

Tantúmque abeſt,ne.)Senſus eſt,Tantum abeſt vt eorum non eneruetur oratio,qui aut inopia magiſtrorũ,aut ingenii imbecillitate,aut laboris fuga,aſſequi non potuerunt vt numeris vterentur:vt etiam eorum nullus impetus ſit in oratione,nec vis vlla in dicendo eſſe poſſit.

Sed magnam exercitationem res flagitat.) Vt omnia certe humana, quæ ad laudem modo aliquam aſpirare poſſe videantur.

Traiiciamus aperte.)Ne poetarũ more verba transferamus: vt numerum faciamus quem ſolent facere poetæ,vt verſum concludant.

Et Aſiaticos maxime.)Quos ſuperius diximus cantum, & tumorẽ quendam in oratione ſecutos,prorſus Atticis contrarios oratoribus.

Quaſi complementa numerorum.) Quod cum poetis,qui neceſſitate coguntur eo modo explere verſum,vt nec deſit,nec redundet,puerile ſit: multo id magis erit oratoribus,quos nulla ducit neceſſitas.

Siculorũ ſimillimũ.) Qui vt Dorica lingua vtebantur, ita ruſtica,vt apparet adhuc ex Archimede Eutotio,& Timæo, qui eadem lingua vſi ſunt.

Hierocles.)Qui verſus Pythagoræ,quos aureos vocant,interpretatus eſt.

¶Neque inferciens verba.)Quæ momenti nullius ſint:ſicut aduerbia ali- 34.a
quando poetæ interſerunt.

Multi vænalitii.)Qui ſeruos mercantur,enũtiántque,qui & vænalitiarii dicuntur. Vlpianus in xxi,Plerique ſolent mãcipia, quæ nouitia nõ ſunt, quaſi nouitia diſtrahere, ad hoc ſcilicet vt pluris vẽdant. Præſumptũ enim eſt ea mancipia,quæ rudia ſunt,ſimpliciora eſſe, & ad miniſteria aptiora,& dociliora eſſe,& ad omne miniſteriũ habilia. Trita vero mancipia, & veterana difficile eſt reformare,& ad ſuos mores formare.Quia ergo vænalitiarii ſciunt facile decurri ad nouitiorũ emptionẽ,idcirco interpollant veteratores, & pro nouitiis vendunt.Dicimus etiã vænalitiũ,quod eſt ad vẽdendũ expoſitũ,de hominibus locuti:vt Põponius,Qui vir cibaria vxori,familiæ, iumẽtíſve præſtiterit: quæ in vſu cõmuni erant,nõ condicẽtur: quòd ſi familiã vxoris domeſticã,aut vænalitia pauerit, cõtrà puto obſeruari debere.

Verba permuta.) Tum videmus clauſulã ſordidam: quia deeſt numerus.

Adde tertium.)Quia duo protulimus.

Ad nihilũ omnia recidãt.)Id eſt,quæ nulli9 momẽti eſſe omnia videãtur.

In quadrum redigas.) Id eſt,in aptiſſimam, & congruentiſſimam ſenſibus clauſulam:ſidque Gracchi minime numeris vtendum docet exemplo.

Hoc modo.)Subaudi numeroſe: Nemo,inquit,ita ineptus eſt,& delirus, qui potius concinne non cupiat dicere ſi poſſit.

¶Ita facti ſunt repente Attici.)Ironicos,Dũ,inquit,numeris vti neſciũt: 34.b
& quia Thucydides,aut Herodotus Attici numeris vſi non ſunt, quoniam per id tẽpus nondum numerus cognitus erat,ſe putant Atticè loqui,& repẽte ſe factos Atticos:& quia numeris non vtantur,rẽ ſtatim confectã putant.

Siquis Phidiæ clypeum diſſoluerit.) In eius medio Phidiæ caput fuit:ſed ſtatua Mineruæ,ſicut ſuperius oſtendimus.

Vt in Thucydide, orbē modo orationis deſydero.) In Thucydide, inquit, ſolum deſydero numerum: cætera ſiquidem mihi videntur abſolutiſſima.

Iſti.) Ac ſi dicat, Homines ineptiſſimi, qui ſe Atticos faciunt.

Non clypeum, ſed vt in prouerbio eſt.) Senſus eſt, Thucydides, vel ſiquis alius Thucydidæo more locutus, grauiſſimis ſententiis, electiſſimis, grauiſſimiſque verbis: quod numeroſe, ſi in ordinem ducatur, efferri potuit, non effertur: ſed diſſolui, traiicique numerus videtur. Is iure Phidiæ clypeum diſſoluere diei poteſt: ſiquidem eius grauiſſime dicta, pulcherrimæque ſententiæ minime clypeo videntur poſſe comparari. Qui autē ineptiſſimis verbis ineptiſſimas deuinciunt ſētētias, ſiquando iactātiæ cauſa ſimiles Thucydidi, quòd numeris non vtantur, videri velint: & perinde, quæ numeroſe efferri poterant, diſſoluunt: non illi, inquit, Mineruæ clypeum, ſed ſcopas, vt in prouerbio eſt, diſſoluere iure dici poſſunt: ſtolidiſſimi, qui hoc vno, quo illi deliquerunt, videri volunt ſimiles eis, qui nullam eorum virtutē, in quibus maxime probari ſolent, æmulentur. aut certe cū etiam poſſint, nō iniuria diſſoluere ſcopas dicūtur: quoniā eorū dicta non clypeus Mineruæ ſunt, tanquā longe ab eo abſint, vt iam quæ loquantur, ſcopæ dici poſſint.

Etſi humilius dictu.) Quoniam nihil videtur abiectius ſcopis.

Atque vt plane genus hoc.) Sēſus eſt, Quod ſi genus hoc dicendi nō probant, ſcribant igitur Socratis more aliquid, & quantumuis diſſoluant: tunc credemus poſſe & hæc, & alia quæuis factitare.

Quo AEſchines.) Subaudi Socraticus: vel etiam qui Demoſthenis inimicus: vel quo ſcripſit ipſe Demoſthenes modo.

Facilius eſt enim apta diſſoluere.) Quia facilius eſt delinquere, quàm bene viuere: facilius à circulī centro abſcedere, quàm ipſum centrū inuenire.

Res autē ſe ſic habet.) Suā nūc Cicero de ſcribēdi iudicio effert ſententiā.

Etiam plerunque prudentes.) Poſſibile ſiquidem eſt, vt multi ſenſus, magnæque prudētiæ, eximiſque iudicii ſis: & tamē dicēdi genus nullū habeas.

Si liceat.) Quoniam non ſemper opus.

Habes meum de oratore Brute iudicium.) Mos Ciceronis ita libros concludens, Habes: vel, Hæc fuerunt.

Si aliud quoddā eſt tuū.) Quod tu ſolus tibi inueneris. poteſt enim nō ſolū aliud mihi (quoniā mutari hominis prudentia conſueuit) aut aliud alio tempore videri: alioqui ne Cicero quidem tot libros nobis rhetoricos reliquiſſet: neque vt fecit, emēdaſſet, quæ ante ea multa tenenda pronuntiarat.

¶Quæ ad vulgi aſſenſum ſpectat.) Studium enim oratoris totū ad multitudinis imperitæ iudicium relegatur. 35.a

Sed ne in maximis quidem rebus.) Quæ altiſſimo reguntur conſilio.

Quicquā inueni firmius.) Quod minus poſſet imitari.

Quāſimillimū veri videretur.) Id eſt, probabile. nā quænā, quæſo, diſciplina iā eſt, quæ maxime hoc non ſequatur, præter Mathematicas diſciplinas, in quibus etiā inuenias aliqua aliquando, quæ & ipſa quoque veri ſimilitudinē, atque vmbram ſequatur. Quæ certe proferrem, nec vllus eſſet labor, ſi mihi id modo propoſitum eſſet.

Maius opus inſtitutū putes.) Quia quod nunquā fuit, aut dubiū ſit eſſēne poſſit, nos aggreſſi fuerimus oſtēdere: quæ certe quàm magna ſint, vix etiā cogitatione poteſt acutiſſimi quilibet ingenii proſpicere.

FINIS.

[library stamp]

nquis,
ſima.

ſiquis
grauſ
it, non
ypeum
ne ſci-
nis ve-
s Tha-
merok
ſcopus,
oc vno,
viroꝝ,
ſint,pi
inerit
poſſis

nó pro-
ucatus

inimi-

dm be-
enire.
enciã.
, ma-
beas.

s con-

n nó ſo
d alio
s reli-
ciaris.
l mul-

o.

diſci-
cipli-
eri ſi-
s eſſet

ſſent
e etiã